

ISSN 1300-4689

Erciyes

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi

YIL:39

SAYI:466

EKİM 2016

Erciyes

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi

(Ulusal Hakemli Dergi)

ISSN: 1300-4689

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü

Âlim GERÇEL

Genel Yayın Müdürü

Ömer BÜYÜKBAŞ

Düzenleyiciler

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN, Prof. Dr. Remzi KILIÇ

Dr. Ahmet KAYASANDIK

HAKEM HEYETİ

Av. Nevzat TÜRKTEK (Erciyes Dergisi Emektarı)

Prof. Dr. Ahmet BURAN (Fırat Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet CİHAN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN (Necmettin Erbakan Ü)

Prof. Dr. Atabey KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Erdoğan BOZ (Eskişehir Osmangazi Ü)

Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN (Ege Üniversitesi)

Prof. Dr. Hatice ŞAHİN (Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. İlyas GÖKHAN (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Ü)

Prof. Dr. Kemal GÖDE (S. Demirel Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Mehmet İNBAŞI (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. M. Metin KARAÖRS (Erciyes Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN (Hacettepe Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa KESKİN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa TURAN (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Osman YILDIZ (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Remzi KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY (Erciyes Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Zeki KAYMAZ (Ege Üniversitesi)

Doç. Dr. Bayram DURBİLMEZ (Erciyes Üniversitesi)

Doç. Dr. Mustafa SEVER (Gazi Üniversitesi)

Doç. Dr. Kudret ALTUN (Erciyes Üniversitesi)

Dr. Ahmet KAYASANDIK (Abdullah Gül Üniversitesi)

Mehmet ÇAYIRDAĞ (Erciyes Üniversitesinden Emekli)

Yaşar ELDEN (Erciyes Üniversitesi)

Yazışma Adresi

Erciyes Dergisi, P.K. 218, 38002 KAYSERİ

Telefon – Belgeç: 0 352 231 73 03

İdare Yeri

Sahabiye Mahallesi Muhtarlığı

Kalenderhane Sokağı, Nu.: 8

38010 Kocasinan/KAYSERİ

Ağ sayfası: www.erciyesdergisi.com

E-posta: bilgi@erciyesdergisi.com

erciyesdergisi@myynet.com

alimgercel@myynet.com

İÇİNDEKİLER

SAYFA

Prof. Dr. Saim Sakaoğlu ile Sohbet

Ülkü ÖNAL.....1

Birlik Türküsü (Şiir)

M. Nihat MALKOÇ.....9

Kastamonu Araç'taki Adak Yerleri: Boğdam Türbesi

Prof. Dr. Eyüp AKMAN10

Soykırımcılar, Yalancılar, İftirâcılar

M. Hâlistin KUKUL.....12

15 Temmuz Türküsü (Şiir)

Bekir OĞUZBAŞARAN.....13

Hakîkî Bir Hayâl (Şiir)

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN.....13

1945 Yılında Çıkarılan Çiftçi

Topraklandırma Kanunu ve Kanununun 1950

Yılına Kadarki Uygulamaları

Yrd. Doç. Dr. Sabit DOKUYAN

Yrd. Doç. Dr. Neslihan ALTUNCUOĞLU.....14

Biraz Daha Sessizlik Lütfen

Hatice KAPU.....19

Cahit Irgat'ın Hayatı, Sanatçı Kişiliği ve Eserleri

Oğuzhan YETİŞTİ.....20

Üç Ünlü Türkü ve Âşık Hüseyin

Dr. Halil ATILGAN.....25

İnançlar Üzerine Eserler ve Bir Ömür

Prof. Dr. Dursun YILDIRIM.....32

Fiyat Tarifesi (KDV dâhil)

Sayısı: 10 TL

Yıllık abone bedeli: 90 TL

Resmî abone bedeli (Taahhütlü): 120 TL

Yurt dışı abone bedeli: 40 Euro – 50 Dolar

Dergimiz öğretmen ve öğrencilere %10 indirimlidir.

Reklam bedeli: Reklam sahibinin lütfuna tâbidir.

Havaleleriniz için posta çeki hesabı: Âlim Gerçel, 116866

Baskı

Geçit Matbaacılık ve Yayıncılık San. Tic.

Oymaağaç Mah. 5067. Sok. Nu.: 4-C Mobilyakent Kocasinan/KAYSERİ

Telefon: 0352 320 48 61, Belgeç: 320 48 54

www.gecityayinevi.com E-posta: gecitmatbaacilik@hotmail.com

YIL: 39 ★ SAYI: 466 ★ EKİM, 2016

Ülkü ÖNAL: Sayın Hocam, benim de yakından ilgilendiğim sizin alanınızla ilgili bazı konular üzerine sorularım olacak, onlara cevap verirseniz sevineceğim. Ancak önce sizinle ilgili sorularım olacak.

Saim SAKAOĞLU: Tabii, hem kendimle hem de ilgi alanıma giren sorularınızı elbette keyifle cevaplandırırım. Buyurunuz, sorunuz.

ÜÖ: Hocam, meslektaşlarınız sizi yakından tanıyorlar ama bize beş cümle ile kendinizi tanıtır mısınız?

SS: (1) Konya'nın merkez ilçelerinden Meram'da, 28 Şubat 1939'da doğan ve 20 Mart 1939'da nüfusa kaydolun, Hattat Hafız Mehmet Sakaoğlu ile ev hanımı Zeliha (Köseoğlu) Sakaoğlu çiftinin, Hasan (1923) ve Hayriye (Karpuzoğlu) (1927-1959)'den sonraki sonuncu çocuğuyum. (2) İlk ve orta öğrenimi Konya'da tamamladıktan sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü ile Çapa Yüksek Öğretmen Okulundan Şubat 1965'te mezun oldum. (3) Tokat Gaziosmanpaşa Lisesinde iki buçuk yıllık edebiyat öğretmenliğimden sonra atandığım Atatürk Üniversitesinde kaldığım 21 yıl içinde doktora ve doçentliğimi alıp profesör olmak üzere Eylül 1988 yılında Konya Selçuk Üniversitesine gelmez Eğitim Fakültesine dekan olarak atanıp bu görevimi 1994 yılında tamamladıktan 12 yıl sonra Edebiyat Fakültesinden yaş haddi sebebiyle emekli oldum. (4) Öğretim görevlisi Yurdanur Sakaoğlu ile evli olup (1966), Uzman Dr. Selcen Sakaoğlu-Manavgat (1969) ve İngilizce Bil. Uzm. Seren Üstün (1976) adlı iki kızımız, küçüğümüzden de bir Güven'imiz (2006) var. (5) Hakkımda hazırlanmış beş kitap, altı dergi özel sayısına kazandığım beş önemli birincilik, layık bulunduğum on kadar üstün başarı vb. belgelerim vardır.

ÜÖ: Hocam, halk edebiyatı alanında çalıştınız, bu alanın önde gelen hocalarından oldunuz. Niçin, halk edebiyatını seçtiniz?

SS: Bu seçimin çok uzun bir hikâyesi vardır, ben kısaca anlatıvereyim: Üniversitede okurken neredeyse bütün sınıfın değil tez almak ders ola-

rak almak bile istemedikleri bir sertifikamız vardı: Umumî Türk Dili. Hocamız ise alanımızın tek ordinaryüsü olan Reşid Rahmeti Arat Bey idi. Ben bu alanı seçtim, bu alanda bitirme tezi hazırladım. Atatürk Üniversitesine girerken de Türk Dili asistanlığını seçtim. Bir süre böyle devam ettik. Ancak bölüme benimle birlikte giren ve Türk Dili'ni seçen genç bir arkadaşımızı bölüm başkanımız halk edebiyatına aktarmak isteyince küçük bir kıyamet koptu. Bölümün kıdemli asistanlarından Harun Tolasa'yı başkana göndererek şu isteğimi dile getirdim: 'Bilimse bilim... İnsan isterse sevdiği her alanda çalışabilir.' Sonuç mu, bölümdeki sular duruldu ve halk edebiyatı asistanı olarak göreve devam ettim. Bir de itirafım var. Bizim İstanbul Üniversitesinde uzun yıllar Türk Halk Edebiyatı âdeta tu kaka idi, bunun sonucu olarak ben bölümü bitirinceye kadar halk edebiyatı adı altında bir saat bile ders görmedim. Çünkü böyle bir ders ve onun da bir hocası yoktu. Hocamız Prof. A. H. Tanpınar'ın *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*'nin başında o yüzyılın âşıklarıyla ilgili kısa bir bilgi vardı ve o bilgiler de hiç bir zaman sorulamayacak bilgilerdi. Lise edebiyat öğretmenliğim sırasında, Konya Lisesi öğrenciliğimden arta kalan bilgileri geliştirerek öğretmenlik yaptım. Doğrusunu söylemek gerekirse Karaca Oğlan'dan, Sümmanî'den Köroğlu'dan ilk şiirleri o zaman ezberlemiş, Dede Korkut'la orada tanışmıştım. Türkiye'de o yıllarda üniversitelerde bu ders yoktu, Dil ve Tarih-Coğrafyadaki dersler kaldırılmıştı. Hocamız Şükrü Elçin Bey de Gazi Eğitim Enstitüsünde görevliydi. Peki, o dil'de ısrarlı arkadaşımız kimdi? Emekli profesör N. Y. İdi. Teşekkürler arkadaşım.

ÜÖ: Maşallah hocam, beş cümleye çok şeyi sığdırıverdiniz. Yeri gelmişken tamamlayıcı birkaç soru daha soruverelim: Hocam, yayımlanmış kaç kitabınız vardır?

SS: Basılı kitaplarımın sayısı 61'dir. Bunların bir bölümü, bazıları şimdi profesör olan öğrencilerimle hazırladığımız ortak imzalı kitaplardır. Meraklısı için şöyle bir listeyi sunuverelim:

1. Gümüşhane Masalları / Metin Toplama ve

Tahlil, Ankara 1973. (2. bs. Gümüşhane ve Bayburt Masalları, Ankara 2002).

2. Halk Şiirinde Atatürk, Ankara 1974 (Turgut Günay ile).

3. 101 Anadolu Efsanesi, İstanbul 1976; Ankara 1989; Ankara 2003, 2004, 2013.

4. Türk Çocuklarına Masallar, Ankara 1977.

5. Sarı Çiçek / Sivasslı Âşık Kul Gazi, Erzurum 1980.

6. Anadolu - Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu, Ankara 1980.

7. Kıbrıs Türk Masalları, Ankara 1983 ve 1986.

8. Azerbaycan Âşıkları ve El Şairleri I, İstanbul 1985 (Ali Berat Alptekin ve Esmâ Şimşek ile).

9. Azerbaycan Âşıkları ve Halk Şairleri II, İstanbul 1986 (Alptekin ve Şimşek ile).

10. Dadaloğlu, Ankara 1986 ve 1993.

11. Ercişli Emrah, Ankara 1987.

12. Senin Aşkınla / Kadırlılı Âşık Halil Karabulut, Konya 1987.

13. Bayburtlu Zihnî, Ankara 1988.

14. Dadaloğlu Bibliyografyası / Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinden Örnekler, Ankara 1988 (Ali Berat Alptekin ile).

15. Bayburtlu Zihnî Bibliyografyası, Ankara 1990 (Ali Berat Alptekin ile).

16. Atatürk, Gençlik ve Kültür, Konya 1990.

17. Türkmen Halk Masalları, Ankara 1991 (Metin Ergun ile).

18. Folklor Bibliyografyaları Bibliyografyası Üzerine Bir Deneme, Konya 1991.

19. Azerbaycan Tapmacaları / Bilmeceleri, Elazığ 1992 (Ali Berat Alptekin ve Esmâ Şimşek ile).

20. Türk Fıkraları ve Nasreddin Hoca, Konya 1992.

21. Hikâye-i Garîbe / Bayburtlu Zihnî, Konya 1992 (Ahmet Sevgi ile).

22. Efsane Araştırmaları, Konya 1992, 2009, 2013.

23. Hurşit ile Mahmihri Hikâyesi, Ankara 1996 (Ali Duymaz ile).

24. Proben VIII, Ankara 1997 (Metin Ergun ile).

25. Meddah Behçet Mahir'in Bütün Hikâyeleri I, Ankara 1997 (Ali Berat Alptekin, Yurdanur Sakaoğlu ve Esmâ Şimşek ile).

26. Âşıkların Diliyle Cumhuriyet, Ankara 1998 (Zekeriya Karadavut ile).

27. Dede Korkut Kitabı / İncelemeler-Derlemeler-Aktarmalar, 2 C. Konya 1998.

28. 80. Doğum Yılında Şair Ahmet Tufan Şentürk, Ankara 1999 ve 2002.

29. Masal Araştırmaları, Ankara 1999, 2003 ve 2007, 2009, 2012.

30. Meddah Behçet Mahir'in Bütün Hikâyeleri II, Ankara 1999 (Ali Berat Alptekin, Yurdanur Sakaoğlu ve Esmâ Şimşek ile).

31. Azerbaycan Âşıkları ve Halk Şairleri Antolojisi I (16 - 18. Yüzyıllar), Ankara 2000 (Ali Berat Alptekin ve Esmâ Şimşek ile).

32. Çaybaşı Yazıları, Konya 2000 ve 2002.

33. Türk Ad Bilimi I / Giriş, Ankara 2001.

34. İslâmiyet Öncesi Türk Destanları / İncelemeler - Metinler, İstanbul 2002, 2003 ve 2008 (Ali Duymaz ile).

35. Destan Destan Üstüne / Kadırlılı Âşık Halil Karabulut'un Destanları, Konya 2002.

36. Ercişli Emrah Bibliyografyası, Ankara 2002 (Ali Berat Alptekin ile).

37. Konya Üzerine Şiirler, Konya 2002.

38. 101 Türk Efsanesi, Ankara 2003.

39. Türk Gölge Oyunu Karagöz / Karagöz, Ankara 2003.

40. Karaca Oğlan, Ankara 2004, 2012.

41. Nasreddin Hoca Fıkralarından Seçmeler, Ankara 2005.

42. Türk Saz Şiiri Antolojisi (14-21. Yüzyıllar), Ankara 2006 ve 2008 (Ali Berat Alptekin ile).

43. Halk Şiirinden Seçmeler, Ankara 2007 (Ali Berat Alptekin ile).

44. Dostlar Beni Hatırladı, Konya 2009.

45. Nasreddin Hoca, Ankara 2009 (Ali Berat Alptekin ile)

46. Dostlara Mektuplar, Konya 2010.

47. Yârenlik (Çeşitlemeler), Konya 2010. (Çoğaltma)

48. Konyalı Hattat Hafız Mehmet Sakaoğlu, Konya 2010.

49. Halk Hikâyeleri ve Masallar, Eskişehir 2010 (Zekeriya Karadavut ile).

50. Halk Hikâyeleri, Eskişehir 2011.

51. Masallar, Eskişehir 2011 (Zekeriya Karadavut ile).

52. Karaca Oğlan Der ki / Eleştiri Yazıları, Konya 2012.

53. Konya Ağzı Üzerine Araştırmalar, Konya 2012.

54. Meram Yazıları, Konya 2012, 2013.

55. Nasreddin Hoca Üzerine Yazılar, Konya 2013.

56. Âşık Edebiyatı Araştırmaları, Konya 2014,

57. Sâim-Nâme, Konya 2014.

58. Eflâtun Cem Güney, Konya 2014.

59. Fahrünnisa Mahallesi Çaybaşı Caddesi, Konya 2015.

60. Ansiklopedi Maddelerim: I /Konya Üzerine Maddeler, Konya 2016.

61. Ad Bilimi Yazıları, Ankara 2016.

ÜÖ: Binlerce öğrenci yetiştirdiniz, yüzlerce öğrencinize de bitirme tezi hazırlattınız. Ya yüksek lisans ve doktora öğrencileriniz?

SS: Evet, iki üniversitede ve üç fakültede bitirme tezi hazırlattığım öğrencilerimin sayısı belki de 500'den fazladır. Yüksek lisanslarını yönettiğim meslektaşlarımla sayısı 29, doktoralarını yönettiklerimin sayısı ise 18'dir.

ÜÖ: Şu sıralarda hangi konu veya konular üzerinde çalışıyorsunuz? Yeni eserleriniz ne üzerindedir?

SS: Yaşım 78'i yarılıdı. Bu saatten sonra uzun zamana yayılması gereken çalışmalara girmiyorum. Daha çok küçük hacimli çalışmalara yoğunlaşıyorum. Mesela, *Gül-Nâme, İlgi Çekici Ad ve Soyadlarımız*, vb. Bir de 50 yıldır yayımladığım ve çeşitli yayın organlarında yer alan yazılarımla kitaplaştırılması serüvenim var. *Konya Ansiklopedisi*'ndeki maddeleri kitaplaştırdım, sırada *İstanbul Ansiklopedisi*'ndeki maddelerim var.

ÜÖ: Sizin, 101 Anadolu Efsanesi adlı çalışmanız Japoncaya çevrildi. Bu eserin ne gibi özellikleri vardır? Yabancı dillere çevrilen başka yayınlarınız var mıdır?

SS: Bu kitabımın çevrilmesinden çok sonra ha-

berim oldu. Ancak kitabımdaki ilk 71 efsane çevrilmiştir. Elbette genç bir doktorun bu çeviri dolaşısıyla yakalayacağı heyecanı tahmin edebilirsiniz. Bu kitabımın başlıca özelliği, yer alan 101 efsane belirli bir üsluba sokulmuş, kaynak veya kaynak kişilerle ilgili bütün bilgiler verilmiştir. Böylece bir tür çığır açmış oluyoruz. Yıllar sonra kardeşi dünyaya geldi: *10 Türk Efsanesi...* Hayalim ise *101 Dünya Efsanesi*. Böyle deyince yanlış anlıyorlar. Oysa 101'in 51'i başka kültürlerle, 25'i yine Türk dünyasına, kalanı da ilk iki kitapta yer veremediğimiz illerimize ayrılacaktır.

Bazı makale, bildiri ve derlemelerin çeşitli dillerde yayımlandı, ansiklopedilerde yer aldı. Ayrıca Avrupa'da yayımlanan Türk masallarıyla ilgili antolojilere de çok sayıda masal metnim alınmıştır.

ÜÖ: Sayın hocam, şimdi de bazı konularla ilgili soruları birbirlerini izleyecek şekilde sormak istiyorum. Nasıl karşılırsınız?

SS: Hay hay, alanımızla ilgili olduktan sonra...

ÜÖ: Siz, bir halk edebiyatı araştırmacısınız, aynı zamanda da halk kültürü uzmanısınız. Halk kültürü ile ilgili olarak folklor terimi de sıkça kullanılmaktadır. Ancak pek çok okumuş insan, folklor kelimesini 'halk oyunu' anlamında kullanıyor. Bu konuda neler söylersiniz?

SS: Haklısınız, ancak *folklor* terimi *halk kültürü* terimine karşılık olarak değil *halk bilimi* teriminin karşılığı olarak kullanılıyor. Yanlıştır, çünkü *halk bilimi* büyük bir bilim dalının adıdır, *halk oyunu* gibi dar bir alanla sınırlandırılmaz. Doğrudur, atalar demiş ki, 'Galat-ı meşhur lügat-i fasihten yeğdir.' Yani, demişler ki, *yerleşmiş yanlış doğru sözden daha iyidir*. Ancak bilim adamlarının *folklor* denildiği zaman *halk oyununu* anlamaları onların bilgi eksikliğini gösterir.

ÜÖ: Siz Amerika Birleşik Devletleri'nde araştırma ve incelemelerde buldunuz. Onların halk kültürü yayınları ile bizim yayınlarımızı da mutlaka karşılaştırdınız. Aralarında ne gibi farklar gördünüz?

SS: Bunun cevabı oldukça uzundur. Ancak kısaca açıklayıvereyim: Bizde herkes halk bilimi uzmanıdır. Bu dalın tarihçesini bilmeyenimiz de bir yerlerden aldıkları basmakalıp ifadelerle alanın uz-

manı (!) oluverir. Oysa bir makale ortaya koymak için araştırmak, okumak ve değerlendirme yapmak gerekir. Bizde taşra gazetelerinde ne büyük halk bilimi uzmanları vardır ki keşfedilmeyi beklemektedir. Özetle, önce dolmak, sonra taşmak gerekir. Bizde ise testinin dibinde birkaç parmak su birikince taşmaya başlıyoruz. Oralarda az kitap yazılır ama ses getirir; bizdeki teknik kusurlu kitaplar bile *büyük eser* sayılır.

ÜÖ: Bizim halk edebiyatımızın bu kadar zengin olmasının sebepleri nelerdir?

SS: Gerçekten de bizim halk edebiyatımız çok zengindir. Bu zenginliği besleyen kaynaklar ise çok çeşitlidir. Mesela, Batılıların Orta Asya adını verdiği, bizim ise Türkistan dediğimiz coğrafyadan gelirken eli boş, gönlü hoş gelmedik; dili ve gönlü dolu olarak geldik. Bir de bizim insanımız yaşadığı coğrafyanın tarihî birikimini iyi değerlendirmiş, yazıya geçiremeye bile dilden dile aktararak, bazı değişikliklere uğrasa bile, günümüze kadar getirebilmiştir. Ancak günümüzde bir tehlikeli sonun çanları çalmaktadır. Eski kaynak kişilerin azalması, derleyicilerin ise işi ucuza kapatmaya (!) çalışması bu kutsal kaynağın kurumasına yol açacağı benzetilmektedir.

ÜÖ: Masallar konusunda Türkiye’de ilk bilimsel çalışmayı *Gümüşhane Masalları*’yla siz yapmışsınız. O zamanın şartlarında nasıl derleme yapmıştınız? Neden konu olarak masalları seçmişsiniz?

SS: Masallarımız üzerine benden önce de çalışmalar yapılmıştı. Bunların bir bölümü derlemeye dayanan popüler çalışmalardı: H. Z. Koşay, Y. Z. Demircioğlu, S. S. Arsal, N. Tezel, E. C. Güney, O. Tansel, vb. Ancak masallar üzerine bilimsel anlamda çalışma yapanlar da vardı: Prof. Dr. P. N. Boratav, Dr. M. Tuğrul, T. Alangu. Ağız araştırmacıları Prof. Dr. A. Caferoğlu ile Prof. Dr. Z. Korkmaz’ın yayınlarında masal örneklerinin çok sayıda olduğu görülmektedir.

Atatürk Üniversitesi’nde doktora çalışmam için konu belirlenmesi aşamasında danışman hocam Prof. Dr. Mehmet Kaplan’a önerdiğim Konya masalları konusunu, bu ilimizin kültürünün etkiler aldığını söylemesi üzerine, iki buçuk yıl öğret-

menlik yaptığım il olan Tokat’ın masallarını incelemeyi kararlaştırdık. Ancak Erzurum’da bölüm başkanımız Prof. Dr. Selahattin Olcay’ın bir bölge ilinin masallarıyla ilgilenmemin daha doğru olacağını söylemesi üzerine ben de derleme alanı olarak Gümüşhane ilimizi (Bayburt o yıllarda oraya bağlı bir ilçe idi.) seçtim.

Masallar üzerine yapılan ilk doktora tezi benimkidir. Benden önce başlayan rahmetli Bilge Palandöken-Seyidoğlu tezini daha sonra tamamladı. Dr. Mehmet Tuğrul’un tezi ise sadece masallarla ilgili olmayıp başka halk anlatmalarına da yer verilen çok konulu bir çalışmadır.

Masallar üzerinde çalıştığım için memnunum. Kitaplar yazdım, bildiriler sundum, makalelerim yayımlandı, değişik illerimizin masallarını derleyip sundum, vb. Ancak bu alanda yapabileceğimin önemli bir bölümün yapamadım. Herkesin kendi kanadıyla uçabildiği bir ortamda yapabildiklerim bile beklediğimden fazladır. Masallar üzerine en fazla kafa yoranlardan biriyim. Bu alanda danışmanlığını üstlendiğim yüksek lisans ve doktora tezlerinin sayısı oldukça fazladır. İlgi çekici bir tesadüf: Yönettiğim ilk ve son doktora tezlerinin konuları da masallarla ilgiliydi.

Nasıl derleme yaptığıma gelince... Kitaplarıma aldığım veya yayımlanmayı bekleyen bütün masallarımızı bizzat kendim ses kayıt cihazıyla derledim. Daha önceki yayınlardan alınmış metinler yoktur. Çok zor şartlar altında derleme yaptım. Doğal şartlar her yere ulaşmamızı yol vermiyordu. Kaynak kişiler bizden kaçıyorlardı. Bir köyde casus, başka bir köyde de (1969 genel seçim öncesi) siyasetçi sanılmamızın sıkıntısını hâlâ hatırlarım. Ancak en büyük destekçim bu yıl kaybettiğimiz eski dekanımız Prof. Dr. Şaban Karataş olmuştu. Bir jeepi şoförüyle birlikte emrime vermiş, yeterince ses kayıt malzemesini de temin ettirmişti. Emeği geçen herkese saygılarımı sunuyorum.

ÜÖ: Ülkemizde masallar konusunda yeterli çalışmalar yapılmış mıdır? Ben şahsi çabamla Ardanuç ilçem ile çevresinde 129 masal ve hikâye derleyerek yayımladım. Diğer ilçelerde de çalışabilseydim daha çok malzeme derlenirdi. Eski Millî Folklor Dairesi artık derleme yapmıyor. İl Kültür Müdürlükleri de üniversiteler

yapmıyor. Halk kültürü ürünlerimiz yok oluyor. Ne dersiniz?

SS: Ülkemizde yeterli sayılabilecek masal derlemesi yapılmıştır. Bu, 'Artık masallar derlenmesin' anlamına gelmez. Kendinde derleme yeteneği, bilgisi ve gücü olanlar buldukları kaynak şahısları iyi değerlendirmeliler. Bizde il ve ilçeler, yetiştirdikleri veya orayı inceleme alanı olarak seçen insanlarımız varsa şanslıdır. Bu işi belki bir unvan için yapabilirsiniz ama kesinlikle para kazanmak için yapmamalısınız. Demek ki sizin oraların insanları coğrafyalarına yeterince sahip çıkmamışlardır. Ancak sizin güzel çalışmalarınız tarafımızdan değerlendirilmiş ve Açık Öğretim Fakültesi için yazdığımız *Halk Edebiyatı* kitabımızın *Masallar* bölümünde size de yer verilmiştir.

Eski Millî Folklor Dairesi çoktan tarihe karıştı. Dolayısıyla millî folklor için yapılacak olan çalışmalar da öyle... Üniversitelere fazla dokunmayalım, incinirler. Oralarda her alanda hocalar öğrencilerinin derlemelerinin üzerine yatmak, yararlandıkları kaynakları belirtmemek yoluyla zaten yeteri kadar (!) hizmet ediyorlar. Onlardan daha fazlasını beklemek doğru olmaz. Elbette onların dışında kalan ve fevkalade başarılı çalışmalar sergileyen arkadaşlarımız vardır. Biz bunları bilir ve her zaman takdir ederiz. Ne yazık ki bu alanda çalışanlar işin teorisini yeterince bilmiyorlar. Biraz acı olacak ama benim doktora çalışmamın başındaki bilgiler pek çoklarıncı adım anılmadan, görmeleri asla mümkün olmayan kaynakları doğrudan görmüş gibi rol kesenler vardır. Daha fazlasını söylemek istemiyorum.

ÜÖ: Tez hazırlamak isteyen bazı öğrenciler yeni malzeme derlemek yerine benim kasetlerimi istiyorlar. Derleme yapılması için neler yapılmalı?

SS: Kesinlikle vermeyiniz. Alana çıkıp adam gibi derleme yapınlar da yüz yıl önce derlemelere başlayanların çektiklerini biraz da olsa anlasınlar. Bilim tembellik ve ucuzculuk üzerine kurulmaz. Sakın yüz vermeyiniz. Sadece nerelere gitmeleri konusunda yol gösteriniz, o kadar.

ÜÖ: Ülkemizde halk kültürü alanındaki ilk derlemeleri yabancılar yapmış. Pertev Naili

Boratav'la İlhan Başgöz'ün arşivleri de yabancı ülkelerdeymiş? Doğru mu? Ne dersiniz?

SS: Doğrudur, ülkemizdeki derlemeciliğin öncülüğünü yabancılar yapmış. Ancak içlerinde bu işi iyi niyetle yapanlara şükran borcumuz vardır. Prof. Boratav'ın arşivi hakkında kesin bir bilgim yok. Fransa'da da olabilir, Türkiye'ye getirilip bir kuruma teslim edilmiş olabilir. Oğlu Prof. Dr. Korkut Boratav'dan bilgi alınabilir. Prof. Dr. İlhan Başgöz'ün arşivinden de haberdar değilim. Birkaç yıl öncesine kadar kâh Amerika'da, kâh Van'da, yakın zamanlarda da ODTÜ'de görev yapan Başgöz'ün arşiviyle ilgili şu bilgileri kendisiyle yapılan iki konuşmadan aktarıyorum:

"Ben Amerika'ya gelirken yanımda büyük bir folklor hazinesi ile geldim. 1943 yılından itibaren derlediğim metinler kasetlerde, dergilerde buraya geldi." (Evrin Ölçer Özinel, "Prof. Dr. M. İlhan Başgöz' ile Söyleşi", *Millî Folklor*, 11 (85), Bahar 2010)

xxx

(Hocası Prof. Boratav ile yaptığı çalışmalar sorulunca)

"Evet, Pertev Beyle 3 defa Doğu'ya gittik. İki defa da ben yalnız gittim. Bir arşiv oluşturduk. Beni Tokat'a sürgüne yollayınca arşiv dağıldı. Daha sonra Pertev Bey de yurt dışına çıktı. Arşivin bir kısmı bende bir kısmı Pertev hocada kaldı. Bazıları okulun arşivinde kaldı. Sonra ne oldu bilmiyorum. Bizim kürsüden mezun öğrenciler de derlemeler yaptılar. Onları tasnif ediyorduk, arşive koyuyorduk. Böylece arşiv oluşmuştu. Böylece Enstitüsü oluşuyordu. Tabii bunlar yıkıldı. Uzun süre Folklor kürsü olarak okutulmadı. Sonra yine edebiyat içerisine alındı." (Songül Boybeyi, "Folklor Portre – Söyleşi: Prof. Dr. İlhan Başgöz ile Söyleşi", *Toplum ve Demokrasi*, 2 (3), Mayıs-Ağustos, 2008, s. 285–290)

ÜÖ: İlhan Başgöz'ün Müdamı'den derlediği hikâyeler daha yayımlanmadı. Artvin'de çok sayıda öğretmen yetişmesine rağmen derleme yapıp yayımlayan sadece birkaç öğretmenimiz var. Neden biz kendi değerlerimize yabancıyız?

SS: Başgöz'ün derledikleri belki yayımladığı bazı makalelerde yer almış olabilir. Veya arşivinde

yayımlanacağı günleri beklemektedir. Bu konu, sağlığında yapılacak olan bir konuşmada gündeme getirilebilir.

Hocası ile öğrencisi gelip derleme yapıyor, bizim kendi insanımız (bölge insanı) kalemini oynatmıyor, teybini çalıştırmıyor! Unutmayınız, öğretmenlerimizin asli görevleri arasında yaşadıkları bölgenin halk kültürü ürünlerini derlemek gibi bir madde yoktur. Bunun sonucu olarak da onlar derlemeye yanaşmıyorlar.

ÜÖ: Bazı Üniversite hocaları dışarıdan çalışıp araştırma yapanları amatör olarak görüyorlar. Bu konuda ne düşünüyorsunuz? En güzel eserler gerçekten de üniversitelerde mi verilir? Ali Berat Alptekin hocam, 'Beklentisi olmadan kitap yazanların eserleri daha özgün oluyor.' demişti.

SS: En güzel/başarılı eserlerin çoğunluğu üniversitelerde hazırlanır, bu bir gerçek. Ama üniversitelerde hazırlanan her eser güzel/başarılı değildir. İntihal/aşırma teknikleriyle hazırlanan eserlerle doçent veya profesör olan meslektaşlarımı hatırlayınca kahroluyorum. Üstüne üstlük bunların el çabuklukları ilgililere duyurulunca da korunmaları için alınmadık önlem kalmıyor. Ben bunlara *bilimin yüz karaları* adını veriyorum. Ancak bunların sayısı az ise de mide bulandırmaktan da geri kalmıyorlar. Öte yandan dünya çapında kitap ve tez hazırlayan, bildiri sunan, makale yazan büyük çoğunluğu da kutlamak isterim.

Doğrusu üniversitelerin dışında olup da başarılı eserler ortaya koyanlar da var, ancak bunların dışında kalanları bölgelerine veya kültürlerine hizmet eden kişiler olarak kabul etmemiz gerekir. Bazı bilim adamları onların yayımladıklarıyla eserler hazırlayıp unvan alıyorlar, bu da unutulmamalı. Bir Orhan Şaik Gökyay, bir Fevziye Abdullah Tansel, bir Dr. Müjgân Cunbur, bir M. Adil Özder, bir Ali Öztürk, bir Cahit Öztelli ve daha niceleri elbette her zaman takdir ettiğimiz büyüklerimizdir. Yaşıtlarımı ve daha gençleri sayarsak liste oldukça kabarcaktır.

ÜÖ: Uzun yıllar Erzurum'da görev yaptınız. Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'ni halk kültürü açısından değerlendirirseniz neler söylemek is-

tersiniz? Özellikle Artvin hakkında neler düşünüyorsunuz? Buralarda derleme yapmak zor mudur?

SS: Sorular biraz iç içe girmiş... Yine de kısaca açıklayalım. Evet, Erzurum Atatürk Üniversitesinde tam 21 yıl görev yaptım. Eğer profesörlüğe yükseltilmem için üniversite değiştirmem söz konusu olmasaydı belki de emekli oluncaya kadar (2006) kalabilirdim. Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi diye adlandırdığınız coğrafyanın önemli bir bölümünde bulundum, yer yer derlemeler de yaptım. Gerçekten buralar halk kültürü açısından çok zengindir. Ancak iç göçler, yaşlıların aramızdan ayrılması, yeni kuşakların bu konulara yeterince önem vermemesi gibi sebeplerle bu zenginlik gelecekte orta halli olmaya mahkumdur.

Artvin'imize gelince... Bu ilimizi gerçek anlamıyla gezip dolaşan kaç Artvinli var ki? Haydi, ilin bütününden vaz geçtik, kendi ilçesini değerlendiren kaç kahramanımız var? Ad saymamayım ama yine de birkaç evladınızın hizmetlerini takdir etmemiz gerekir. Ben Artvin'de tam anlamıyla bir derleme yapamam, daha doğrusu başarılı sonuçlar alamam. Çünkü ağız özellikleri, gelenekler, yaşama biçimi gibi konularda sıkıntı çekebilirim. Ama Artvinli biri bu sıkıntıları yaşamayacağı için çok daha rahat derleme yapabilir.

ÜÖ: Bizim milletimize özgü bir edebiyatımız var: Âşık edebiyatı. Bu edebiyatımızın benzerlerini başka ülkelerde de görebiliyor muyuz?

SS: Köklerini destanlarımızda ve Asya Türk dünyasında bulabildiğimiz âşık edebiyatımızın Anadolu'da hayat bulması 13. yüzyılın sonlarında yazıldığı bilinen *Âşık Baykan* (Bikan da olabilir)'in şiiridir. Ondan sonraki yüzyıllarda görülen örnekler daha çok beyitler (dörtlüklerin yarısı) ve dörtlükler şeklindedir. 16. yüzyıla gelinceye kadar söylenmiş/yazıya geçirilmiş şiirimiz sayısı son derece azdır. Âşıkların çalıp söyledikleri şiirler bizim insanımızın ruhunu rahatlattığı için ilgi görmüştür. Günümüzde de bazı kesimlerce heyecanla dinlenilmektedir.

Başka milletlerde de olup olmadığı meselesine gelince... Her milletin zevk alacağı sanat ve edebiyat ürünleri farklı özellikler taşır. Yunanın, Fars'ın

Arap'ın şiiirlerinde bizim âşık tarzı şiiirimizdeki renge bulamayız. Bir Yunan, Fars veya Arap yetişme tarzının sonucu olarak büyüdüğü ortamın şiiirlerini daha çok sever. Osmanlı toplumunun bir parçası olan Ermeniler bizimle öylesine iç içe yaşamışlar ki hece vezniyle yazdıkları Türkçe şiiirlerini kendi alfabeleriyle de yazıya geçirmişlerdir. Demek ki iki kültür arasında böyle bir yakınlık aranabilir. Başka ülkelerinin şiiirleriyle de aşırı zorlamalar sonucu benzerlik bulmaya çalışılabilir ki bunun bilimsel bir açıklamasını yapmak imkânsızdır.

ÜÖ: Bizim âşıklaarı en iyi tanıyanlardan birisiniz. Onlarla ilgili çok yayınınız var. Bizim âşıklaarın irticalen şiiir söyleme özellikleri vardır. Bunun sebepleri nelerdir?

SS: Bana göre, bir kişinin âşık olabilmesi için en az üç şartı taşıması gerekir: Saz çalması, irticalen şiiir söyleyebilmesi ve âşıklık geleneği bilmesi... Bunların yanına eklenebilecek bir iki şart daha ileri sürülebilir. Mesela bade içmiş olması, mutlaka bir ustaya sahip olması, vb. İlk üç şarttan birini veya ikisini taşımayan bir âşık bade içse ne olacak ki?

Şimdilerde doğaçlama adı verilen irticalen şiiir söyleme âşıklık sanatının vaz geçilmezidir. Bu özelliği taşımayan birisinin kendisi için 'Ben âşığım' demesi yanlış olur. Bu bir yetenek işidir. Geleneği bilen bir genç bir ustadan da bilgi edinirse, âşık meclislerinde bulunursa irtical yeteneğini geliştirebilir. Ancak yıllardan beri aralarında bulunduğu âşıklaar zaman zaman bizi aldatmaktadırlar. İrticali olmayan biri çıkıyor, daha önceden yazıp ezberlediği bir şiiirini dörtlük dörtlük okurken usta bir âşık da onun dörtlüklerinin arasını kendi dörtlükleriyle doldurmaktadır. Bu yanlış bir uygulamadır.

Şu bade işine de bir iki cümleyle dokunverelim. 'Badeliyim' veya benzeri ifadelerle bade içtiğini dile getiren âşıklaarın büyük bir bölümü bade filan içmemiştir. Yaptığımız anketlerde bize bade içtiğini söyleyen bazı âşıklaar, 'Hocam, arkadaşlaarın yanında mahcup olmamak için 'badeliyim' dedim ama ben bade filan içmedim.' itirafında bulundular. Bade içen âşığın olabileceğine de karşı çıkmıyorum.

ÜÖ: Günümüz âşıklaarının hikâyeleri var mı?

SS: Bu soruyu biraz sarsalım: Burada, 'Âşıklaarın

kendileriyle ilgili hikâyeleri var mı?' sorusu mu gündeme gelecek, yoksa yüzyıllardan beri anlatılagelen ve hepimizin zevkle dinlediği hikâyeler mi kastediliyor? Galiba kastedilen birinci soru... Âşıklaar ilerleyen yıllarda kendilerinin toplumda itibar sahibi olmasından sonra artık bir hikâye tasnif etmelidir. Kerem ile Aslı Hikâyesi'ni anlatacak yerde Şevki ile Şevkiye'nin Hikâyesi gibi değişik fakat eskiyi de hatırlatan bir ad altında iki gencin sedasını kurup gerekli olan yerlere de türküleri serpiştirdikten sonra ortaya bir hikâye çıkıverecektir. Bazılaarının hikâyeleri vardır ve olmalıdır da... Ancak üç beş dakikalık, fıkra uzunlu anlatmaları hikâye diye anlatmak çok yanlıştır.

ÜÖ: Âşıklık geleneği Türkiye'mizin daha çok hangi bölgelerinde gelişmiştir? Bunun sebeplerine olabilir?

SS: Âşıklık geleneği ülkemizin belirli bölgelerinde gelişmiştir. Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nden başlayarak bir çizgi ile bu illerimizi gösterebiliriz: Artvin, Ardahan, Kars, Ağrı, Van, Erzurum, Bayburt, Erzincan, Sivas, Tokat, Yozgat, Kayseri, Osmaniye, Gaziantep, Adana, Mersin, Karaman, İstanbul... Ayrıca bazı kıvılcımların çıktığı illerimiz de vardır: Rize, Kastamonu, Konya, Denizli, Tekirdağ, vb. Bir de zamanla âşıklaarımızın göçleri sebebiyle anılan illerimiz varsa da bunlar ayrı bir bölüm olarak ele alınmalıdır: Ankara, Bursa, Kocaeli, Antalya. Âşıklık, geleneğin yaşadığı coğrafyalarda gelişir; âşıklık, bu sanata gönül verenlerin çabalarıyla gelişir; bu sanat ilgi gösteren ve dinleyici adını verdiğimiz meraklılaarın desteğiyle gelişir. Başka sebepleri de sayabiliriz ama başlıca laarı bunlardır.

ÜÖ: Âşıklık geleneği Türk dünyasının nelerinde gelişmiştir? Bu geleneği hâlâ yaşatan ülkeler var mıdır?

SS: Bu geleneğin tarih boyunca en yaygın bir şekilde yaşadığı coğrafya Azerbaycan'dır. Günümüzde İran topraklaarında kalan Güney Azerbaycan ile bağımsız bir ülke olan ve büyük Azerbaycan'ın kuzeyinde kalan Azerbaycan bu geleneğin yaşadığı coğrafya laarın başında gelir. Azerbaycan'ın bir parçası olan Nahçıvan'ı da bu arada sayabiliriz. Bu bölgeden doğuya doğru gidildikçe geleneğin farklı çizgiler izlediğini görürüz. Vaktiyle ozanlık/baksı-

lık geleneğinin hayat bulduğu bu coğrafyalar da daha çok Manasçı adını verdiğimiz farklı bir sanatkar tipiyle karşılaşırız.

Balkanlar bir zamanlar âşıklık geleneğinin canlı olduğu topraklarımızdı. Günümüzde; Bulgaristan, Makedonya, Kosova, Romanya, vb. adlarını taşıyan ülkelerde yetişmiş âşıklarımız vardı. Kurdoğlu Mehmet, İpekli Mustafa, Âşık Ferkî, Şem’î, vb. adlar ilk akla gelenlerdir. Ne yazık ki bu bölgeler de yenileşmeye karşı koyamamış ve sessizliğe bürünmüştür.

ÜÖ: Günümüz şartlarında âşıklık geleneğini unutulup yok olmasının önüne geçebilir miyiz? Bu konuda neler yapabiliriz? için neler yapılmalı?

SS: Bu tehlikenin önüne geçemeyiz, ancak geleneğin yok olmasını geciktirebiliriz. Televizyon gibi bir cankurtaranın da yeterli olmadığını düşünüyorum. Değişik yerlerde festival/şenlik adı altında düzenlenen eğlencelere; il, ilçe ve köylerin özel günlerine, az da olsa bazı düğünlere katılmakla âşıklığı canlı tutamayız. Bu işi ayakta tutacak olan bir kamu kuruluşu olmalı... Vardı, fakat şimdi yok. Âşıklarımızın yıllarca önce bana söyledikleri âdeta sloganlaşmış bir sözü vardı: *Devletten ilgi görmek için kelaynak kuşu mu olalım hocam?*

ÜÖ: Ardanuçlu Âşık Efkârî’yle tanışıklığınız var mıydı?

SS: Evet vardı, hem de pek yakından tanırdım. 1968 yılında, Atatürk Üniversitesi ile Valilik ve Belediye çok önemli bir toplantıya imza atmışlardı: Doğu Anadolu’da yayımlanan ilk gazete olan *Envâr-ı Şarkıyye*’nin 101. yılı. Bu arada programa alınan âşık toplantılarının düzenlenmesini, Dr. Öğr. Gör. (sonradan Prof. Dr.) M. Fahrettin Kırzıoğlu ile henüz on aylık asistan olan bana verdiler. Efkârî’yi onlarca âşıkla birlikte o günlerde tanıştım. Toplantı öncesinde onları odama alıyor, atışmalar yaptırıyor, bazen şiirlerini kaydediyordum. Türkülerini de aldığım oluyordu. Kendisi çağrılı olan âşıkların en yaşlılarından yani kıdemlilerinden idi. Meşhur Fatma Nine Türküsü sık sık istenirdi. Okul öğrencileri için bastırıldığı sekiz veya 16 sayfalık broşürleri biz de satın almıştık. Başka ortamlarda da karşılaştığımız da oldu. Kendisine aşırı

bir sevgimin olması sebebiyle bana bazı özel durumlarını da anlattığını yeri gelmişken hatırlatıvereyim. Bir şeyi daha hatırlatayım, bir âşık, Saim Hoca’ya bir sır verdiyse o mezara kadar saklanır!

ÜÖ: Sizinle 2001 yılından beri tanışırız. Sizi her aradığımda yeni bir sempozyum ya da yeni bir kitap için çalışır bulurum. Çalışmalarında yol gösterip yardımcı olursunuz. Öğrenciniz Ali Berat Alptekin hocam da... Emekliliğinizde bile üretkensiniz. Gençlere neler önerirsiniz?

SS: Haklısınız, bu sorularınızı cevaplandırırken de iki kitabımı tamamlamaya çalışıyor, Erzurum konferansımın metni üzerinde çalışıyor (07 Ekim 2016), Eskişehir için Nasrettin Hoca konulu bildirimini tamamlamaya gayret ediyorum. Size yol göstermemi yadırgamayın, ben yurt dışından (ABD, Almanya, Balkanlar, Azerbaycan, KKTC, vb.) arayanlara da yardımcı oldum. Berat Bey’in de öyle olması gerekmez mi? Gençlere gelince... Önce o-ku-ma-lı-lar... Hem de çok... Okumadan düşünülemez, fikir üretilemez. 300 veya 500 sayfalık bir romanı okumak yerine onun iki sayfalık özetini okumanız sizin kendinizi aldatmanızın başka bir yoludur. Romanın olay silsilesi bizi fazlasıyla ilgilendirmez, yazarın üslubu, kelime hazinesi, cümle kurma tekniği gibi konuları özetlerle öğrenemezsiniz. Ya bilimsel eserler? Onları bir roman okur gibi değil de sindire sindire okumamız gerekir. ‘Dün gece sabaha kadar uyumadım, filanın romanını bitirdim.’ Bu bir kitap okuma tekniği değil, bir öğrenme, bir kitabı okumuş olma histerisidir, başka ne diyebilirim ki... Ancak neleri okuyacaklarını güvendikleri hocalarına danışarak kararlaştırmalıdır.

ÜÖ: Her Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nü bitiren edebiyatçı olur mu?

SS: Bu bölüme edebiyatçı olmak için gidilmez ki... Nice ünlü edebiyatçı başka fakültelerin mezunudur. Üniversite öğrenimi görmemiş nice ünlü edebiyatçımız vardır. O bölümler sadece edebiyat ve dil eğitimi almış insan yetiştirir ve onlar da isterlerse edebiyat öğretmeni olurlar, isterlerse kamunun veya özel sektörün değişik basamaklarında öğretmen olarak çalışırlar.

ÜÖ: 1959 yılından beri çeşitli dergilerde pek çok makaleniz yayımlandı. Bunların önemlileri-

ni çeşitli kitaplarda toplayıp yayımladınız: *Türk Fıkraları ve Nasreddin Hoca* (1992) *Efsane Araştırmaları* (1992, 2009, 2013), *Dede Korkut Kitabı* (1998), *Masal Araştırmaları* (1999, 2015), *Çaybaşı Yazıları* (2000, 2002), *Konya Ağzı Üzerine Araştırmalar* (2012), *Meram Yazıları* (2012, 2013), *Nasreddin Hoca Üzerine Yazılar* (2013), *Âşık Edebiyatı Araştırmaları* (2014), *Ad Bilimi Yazıları* (2016). Ama sizin farklı konulardaki makalelerinizin olduğunu da biliyoruz. Onların kitaplaştırılmasını düşünmüyor musunuz?

SS: Elbette onları da topluma kandıracağımız günler yakındır. Çok değişik ülkelerin dergi ve armağan kitaplarında yer alan yazılarıma ulaşmak sanıldığı kadar kolay olmuyor. Bunu düşünerek kitaplaştırma yoluna gidiyorum. *Konya Üzerine Yazılar* (belki üç cilt), *Meddahlar ve Halk Tiyatrosu*, *Masal Araştırmaları II*, *Destan Araştırmaları*, *Bilmece Araştırmaları*, *Türk Dünyası Fıkra Tipleri*, *Bilim Gezileri*, vb. Ömrüm yeter mi, bilmiyorum. Bunların hayali bile güzel.

ÜÖ: 1949-1980 yılları arasında 366 sayı yayımlanan bir *Türk Folklor Araştırmaları* dergisi vardı. Derlemelerimiz orada yayımlanıyordu. *Erciyes* dergisini saymasak halk kültürü ürünlerini yayımlayacak bir dergi yok. Bu sahada kurulmuş dernekler var. Onlar böyle bir dergi çıkaramazlar mı?

SS: Bu tür dergiler 1928 yılından beri var oldu: *Halk Bilgisi mecmuası* (bir sayı), *Halk Bilgisi Haberleri* (125 sayı) *Folklor Postası* (19 sayı), *Ülkü* (ikinci ve üçüncü dönemler). Son olarak *Sivas Folkloru*, *Türk Folkloru*, *İçel Folkloru*, *Folklor*, *Halay*, *Motif* vb. adları taşıyan dergiler de aynı işlevi yerine getirdiler. Ancak günümüzde böyle bir dergiyi çıkarmaya istekli olacak dernek yok. Daha doğrusu istekli olanlar da kısa sürede kapanıyor İlgili bakanlığın kapattığı genel müdürlüğün hiç değilse yılda bir sayı yayımladığı derleme dergisi vardı. Şimdi o da yok. Başımızın çaresine bakmak bize düşüyor. Millî Folklor ile *Folklor/Edebiyat*'ı bu konunun dışında tutuyorum.

ÜÖ: Sayın hocam, size fazlasıyla yorduk. Çok teşekkür ediyorum.

SS: Estağfurullah... Gençler için böyle yorulmak da bir hizmettir. Ben de teşekkür ediyorum.

BİRLİK TÜRKÜSÜ

Türkiye'yiz hep birlikte
Batı'n da Doğu'n da bizim...
Yürümekteyiz dirlikte
Azın da çoğun da bizim...

Düğünümüz, toyumuz var
Nice yiğit soyumuz var
Berrak akan suyumuz var
Yaylan da dağın da bizim...

Aynı oluktan içmişiz
Aynı merayı biçmişiz
Çağ kapayıp çağ açmışız
Bahçen de bağın da bizim...

Nice karlı dağlar aşttık
Bazen kabımızdan taşttık
Mazlumun gözünde yaşttık
Aydınlık çağın da bizim...

Koyun meler, kuzu(n) meler
Kara bahtın bağır deler
Ağlayanlar bir gün güler
Yoğurdun, yağın da bizim...

Rengârenktir güllerimiz
Bal kaymaktır dillerimiz
Masmavidir göllerimiz
Derinin, sığın da bizim...

Hepimizindir bu bağlar
Herkes aynı dertten ağlar
Yiğide yol veren dağlar...
Karın da çığın da bizim...

Bu topraktan kimler geçti
Soğuk sularından içti
Vakti dolan bir gün göçtü
Ölün de sağın da bizim...

Baharımız, güzümüz bir
Sözümüz bir, özümüz biz
Sorun değil, çözümümüz bir
Varın da yoğun da bizim...

M. Nihat MALKOÇ

Adak kelimesi, adamak kökünden gelir. Adamak kelimesinin kökü de atmaktır. At-a-k > ad-a-k şeklinde gelişme göstermiştir. Atmak; göndermek, bırakmak anlamındadır. Adak kelimesi de nezir kelimesi karşılığıdır. Adak, ilgili külte (veli, su, ağaç, taş vb.) sunulan, gönderilen kurbandır. Kurban kelimesi de Arapça, yaklaşmak demektir. İşte sunulan kurbanlar ve adanan adaklarla Allah'a yaklaşılacak istenilmektedir.

Kült, basit manasıyla kutsanan, saygı duyulan varlık/nesne demektir. Bu nesneye karşı saygı duyulmak, onu kutsamak ve onun üzerinde veya etrafında bir takım pratiklerde bulunmak, tören icra etmek lazımdır. Daha ziyade dağ, taş, su, veli, orman, ağaç, eşik kültürleri vardır. Bunların sayıları artabilir. Eski Türk inanç sisteminde her varlığın bir ruhu olduğuna inanılır. Onlardan zarar görmemek veya fayda beklemek için bu ruhlarla iyi davranmak, onlara zaman zaman kurban sunmak gerekir. Bu kurbanlar kanlı kurban olabileceği gibi kansız da olabilir. Kansız kurban; ağaca çaput bağlamak, suya, mezara bir takım yiyecekler atmak, türbelere bazı nesnelere bırakmak, mum dikmek şeklindedir. Bugün Türk dünyasında bu gelenekler hâlâ varlığını sürdürmektedir.

Kastamonu İli Araç İlçesi Boğdam Köyünde de hem velî kültüyle hem de su kültüyle karşılaşılır.

Boğdam Köyü, Araç'a yaklaşık 12 km, Kastamonu'ya 40 km uzaklıkta Araç'a bağlı bir köydür. Köyün yukarı mahallesinde Tekke (eski adıyla Tekye) mahallesinde bir türbe bulunmaktadır. Türbe ahşap bir yapıdan ibarettir. Türbenin içinde beş sanduka bulunmaktadır. Baş taraftaki sandukanın bir kadına ait olduğu, diğerlerinin sahiplerinin erkek olduğu söylenmektedir. Rivayete göre erkeklerden birinin adı Ali Osman imiş. Haklarında resmî bir kayıt ve bilgi yoktur.

Yine rivayetlerden anladığımıza göre bunlar üç kişi olarak Horasan'dan gelmişlerdir. Bunların birisi İhsangazi'ye yerleşmiş. Bugün Haraçoğlu türbesi olarak bilinen yerde medfunmuş. Diğerleri Boğdam Köyünün üst tarafında Hıdırlık denilen yerde medfunmuş. Üçüncüsü ise yukarıda bahsettiğimiz

türbe içerisinde bulunmaktadır.

İhsangazi'de yer alan Haraçoğlu türbesi hakkında epey bilgi vardır. 1291 (1874) tarihli Kastamonu Vilayeti Salnâmesi'nin altıncısında Şeyh Numan Efendi'den bahsedilmektedir. Bu şeyhin bulunduğu dergâhın adı Mevlana Saadettin ve Haraçzâde Dergâhı'dır. Şeyh Numan, Nakşibendî tarikatına mensuptur. Bu durumda Boğdam Türbesi'ndeki yatırıların da Nakşibendî tarikatına mensubiyetleri kabul edilecektir.

Yine Haraçoğlu türbesinde meşhur Asa suyu bulunmaktadır. Bu su ile ilgili halk rivayetleri dilden dile dolaşır.

Boğdam'da bulunan türbe ile Haraçoğlu türbesi arasındaki bir ilişki olduğunu yukarıda söyledik. İhsangazi Haraçoğlu türbesinde yer alan asa suyunun aynısı Boğdam türbesi yanında da mevcuttur. Rivâyete göre buraya gelen zatlar etrafta su bulamayınca şeyh, elindeki asayı iki taşın arasında bir yere saplamış ve oradan su çıkmıştır. Bu su da halk tarafından kutsanmaktadır. Suyun çıkmasına vesile olan bu asa türbenin içinde muhafaza edilmektedirken daha sonraları türbeden çalınmıştır.

Boğdam türbesi hakkındaki inançlar: Halk arasında bu türbenin yapılışı ile ilgili bir anlatı mevcuttur. Boğdam Köyünün Tekke (Tekye) mahallesinde Macaroğlu Mehmet Efendi* (d. 1802) bu türbenin üstünü kapatmak istemiş. Fakat dağdan kereste, kütük getirecek öküzü/mandası yokmuş. Bunun iyi niyeti üzerine her gece iki geyik birer ikişer kütük getirip türbenin bulunduğu yere bırakırlarmış. Bu durum köylülerin dikkatini çekmiş. Köylülerden durumu iyi olan, mandaları öküzleri bulunan bir şahıs, bu kütükleri Mehmet Efendi'nin kendi mandalarını gizlice koşarak getirdiğini iddia ediyormuş. Mehmet Efendi onun hayvanlarına dokunmadığını söylese de fayda etmemiş. Bu durumu zamanın Kadı'sına bildirmişler. Mehmet Efendi işin sırrının ortaya çıkmasını istemiyormuş. Kadı, Mehmet Efendi'yi sıkıştırmış. Mehmet Efendi de bu olayı ispatlayacağını, kendisine yarım saat izin vermesini söylemiş. Bunun

* 1246/1830 tarihli Başbakanlık Arşivi Nüfus Defteri'nden öğrendiğimize göre Macaroğlu Mehmet Efendi köyün İmamıdır. Babası Ali de imammış.

üzerine Mehmet Efendi asa suyuna gitmiş, abdes-tini almış, namazgâhta namazını kılmış ve cânı gönülden Allah'a dua etmiş. Biraz sonra iki geyik, ağaçlar koşulu vaziyette dağ tarafından gelmeye başlamış. Kadı, bu durumu görünce şaşırılmış. He-men şikâyetçi adama seslenmiş, gel bak, yaptığın-dan utan diyerek. O adam da saklanmış, yalanı or-taya çıkınca. Kadı bağırılmış, gel tilki gibi saklanma diye.

Bu geyiklerin boynuzu olduğu kabul edilen bir geyik boynuzu son zamanlara kadar türbe içinde mevcutken daha sonra bu boynuz türbeden çalın-mıştır.

Bu tür geyik efsaneleri Anadolu'nun her ye-rinde anlatılan yaygın efsanelerdir. Geyik, halk arasında kutsaldır. Geyik avlamak büyük günah sayılır. Geyik avlayan kişi muhakkak bir felakete karşılaşır.

Boğdam türbesi hakkında bir başka anlatı da şöyledir: Bir gün Haraçoğlu türbesi şeyhi ile Boğ-dam türbesi şeyhi hangimiz Allah katında üstünüz, hangimizin kerameti fazladır, diye iddialaşmışlar. Her iki taraf da birer tepsi baklava yapmış. Bu bak-lavaları Ilgaz çayına atalım demişler. Kimin tepsisi önce birbirimize ulaşacak demişler. Boğdam tür-besindeki zat, tepsiyi çaya atmış. İhsangazi'deki de tepsiyi çaya bırakmış. İhsangazi yukarıda kalmak-tadır. Çay o taraftan aşağıya doğru akmaktadır. Normal olarak tepsinin aşağıya doğru gelmesi ge-rekir. Boğdam'dan çaya atılan tepsi, ters istikamet-te geri geri giderek İhsangazi'ye, o şeyhe ulaşmış. Onların attığı tepsi kaybolmuştur. Böylelikle Boğ-dam şeyhinin daha güçlü olduğu ortaya çıkmıştır.

Boğdam türbesinin bakım işleriyle uğraşan Selvare Yuva (88 yaşında) bir gün bir hata işlemiş. Türbede yatan kadın zat, Selvare Hanım'ın rüyası-na girerek yaptığı hatadan vazgeçmesini söylemiş. Selvare Hanım da hatasını anlamış ve tövbe etmiş.

Boğdam türbesi ile ilgili pratikler: Bu türbe-yi her türlü derdi sıkıntısı olan kişiler ziyaret eder. Türbe; çocuğu olmayanlar, çocuğu yaşamayanlar, psikolojik sıkıntısı olanların uğrak yeridir. Türbeye gelip mum yakarlar, bir havlu, seccade bırakırlar, adak adarlar. Dilekleri gerçek olunca gelip burada kurbanlarını keserler.

Köylerden hayvanları hasta olanlar, buzağısını emzirmeyen, süt sağdırmayan inekler buraya geti-

rilir, burada onlara okunur. Bazen de bu hayvanla-rın yularları türbede bırakılır.

Kandil geceleri de bu türbe ziyaret edilir. Bura-da mevlit okunurmuş. Bu pratik bu gün yapılmamaktadır.

Yine Hıdırellezde de türbenin yanına kazanlar konulur, yemekler pişirilir, dualar edilir.

Bu türbe yağmur duası için de ziyaret edilir. Yine türbenin yanında kazanlarda yemekler pişi-rilir, dualar edilir. Duadan sonra akşamüzeri mu-hakkak yağmur yağarmış. Eğer yağmur yağmazsa birkaç gün sonra Hıdırlık tepesine çıkılır, orada yağmur duası yapılır.

Türbeye kanlı kurban adandığı gibi, kansız kurban diyebileceğimiz yazma, seccade vb. nes-neler de bırakılmaktadır. Daha evvelden türbede mum yakılırken bu uygulamadan vaz geçilmiştir. Yine şu an türbede olmayıp eskiden var olan geyik boynuzlarına da ziyaretçiler çaput bağlarlarmış.

Asa suyu: Su kültü olarak kabul ettiğimiz bu su hakkında yukarıda bilgi verdik. Bu su köylüler tarafından kutsal kabul edilir. Köyde hiç kimse bu su ile pis bir eşya (çocuk bezi, bulaşık, çamaşır vb.) yıkamazlar. Türbeyi ziyarete gelenler özellikle dilek de bulunacak kişiler bu su ile banyo yapmalıdırlar. Türbenin yanında eskiden banyo yapılabilecek bir mahfil bulunurmuş. Günümüzde ise mevcut de-ğildir. Banyo yapmak isteyenler türbenin yakının-daki evlere gider Asa suyuyla banyo yaparlar.

Sonuç: Araç İlçesi Boğdam Köyünde veli kültü ve su kültü ile ilgili inanç ve pratikler eski sıklıkta olmasa bile devam etmektedir. Beş bin yıllık bir ta-rihi olan Türk milleti, eski inanç ve adetlerini mu-hafaza etmiş, günümüze kadar getirmiştir. Bu uy-gulamalar Türk kültürünün, İslam'a ters olmamak kaydıyla, süsüdür. Bu unsurlar Anadolu'nun her yerinde mevcuttur. Bunların ortaya çıkarılması, halka gerçek bilgilerin aktarılması gerekmektedir.

Kaynaklar ve kaynak kişiler

- AKMAN, Eyüp; Safranbolu'daki Adak Yerleri ve Bu Yerlerle İlgili İnançlar, Safranbolu Kaymakamlığı Hizmet Birliği Yayını, Ankara 2000.
- AKMAN, Eyüp; Kastamonu Vilayeti Salnamelerine Göre Araç ve Mergüze (İhsangazi), Gazi Kitabevi Yayınları, Ankara 2008.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi NFS. d.00821 (1246)
- KALAFAT, Yaşar; Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, Ankara 1995.
- Saim Yuva: 1931 doğumlu, okuryazar, Boğdam Köyü
- Selvare Yuva:1928 doğumlu, okuryazar değil, Boğdam Köyü
- Mustafa Yuva:1963 doğumlu, okuryazar, Boğdam Köyü

Kolay iş değildir; hem 'soykırımcı' olacaksınız ve hem de 'yalan' söyleyip, başkalarına 'iftirâ' atacaksınız!..

Bu, ancak, Batılı bir zihniyetin mahsûlü olabilir!..

Târîhi ve en azından kendi târihlerini bilmeyenlerin veya bilmez görünenlerin sinsi emelleri, asîl Türk milletinin şanlı mâzîsine asla leke süremezler. Zîrâ; Türk târihinin hiçbir safhasında, 'kırim' yoktur ki, 'soykırım' olsun!..

Fakat... Daha dün, İkinci Dünyâ Harbi sırasında altı milyon Yahûdî'yi fırınlarda diri yakanlar siz Almanların ataları değil miydi?

Daha dün, Cezayirliileri acımasızca katledenler, sizin komşunuz ve fikir müşterekiniz F(ı)ransızlar değil miydi?

Daha dün, burnunuzun dibinde ve gözünüzün önündeki Sırpların, Bosnalılara uyguladığı vahşete göz yuman sizler değil miydiniz? Çoluk çocuk, kadın, ihtiyar katledilenleri, gözleriniz hiç mi görmedi? Kulaklarınız, çığlıkları hiç mi duymadı?

Peki; Hocalı katliamından da haberiniz olmadı mı? Duymadınız ise, demek ki, bu dünyada yaşamıyorsunuz!.. Duydunuz da sustunuz ise, -ki öyledir- yazıklar olsun size ve sizin gibilere!..

Siz Almanlar, okuyan bir milletsiniz... En azından öyle bilirsiniz!..

Peki, Zori Balayan'ın 1996 yılında yayınladığı "Ruhumuzun Canlanması" adlı 'itirafnâme'sini okumadınız mı? Yoksa bu tür kitapları mı okumazsınız?

Bu Ermeni yazarın neleri itiraflarından sâdece birini hatırlatalım: Diyor ki "Çete üyesi olan Haçatur'la, zaptedilmiş evlerden birine girdiğimizde, askerlerimizin 13 yaşında bir Türk çocuğunu pencereye çivilediklerini gördük.

Haçatur, çocuğun bağırması için, anasının kesilmiş göğsünü (memesini) , onun ağzına soktu. Ben de önce, çocuğun karnının, başının ve göğsünün derisini soydum.

Sonra Haçatur, cesedini doğradı ve onunla aynı kökten, Türk kökünden gelen köpeklere dağıttı. Aynı şeyi üç Türk çocuğuna daha yaptık. Halkımın intikamının yüzde birini bile aldı isem ne mutlu bana!"

Bilmek istiyorum: Almanya Başbakanı, bir kadın olarak, bu hâle nasıl bir his ile yaklaşmıştır? Kimin 'soykırımcı' olduğunu, kimin olmadığını nasıl anlayamamıştır? Acaba, anlamıştır da anlamamış gibi mi görünmüş veya görünmektedir?..

Ve Almanya Başbakanı'nın, yapılan oylamaya katılmaması ise, hiçbir mânâ ifade etmez. Üzerindeki me's'uliyeti kaldırmaz. Nezdimizde, bu tavır, onun, basit siyâsî hesapların mensubu ve riyâkâr bir yapısının olduğunu ifşâ eder. Çünkü; yalan ve iftirâ, bir siyâset vasıtası değildir.

Ancak, toplantıya katılıp da karşı oy veren Alman Milletvekili Bettina Kudla'nın tavrı takdire şâyandır.

Tabii ki, işin, başka cepheleri de vardır... Elbette, bizim cihetimizden... 'Bizim gibiler' dediklerinin cehesinden!..

Bir defa; Türk dış siyâsetimiz 'sıfır' derecede zemine yakın bir yerde bulunmaktadır. Tecâvüz adası olarak anılan "Akdamar" a, "kendi paramızla kilise açılması"nın bizi getirdiği çukur yer burasıdır!.. Tâviz!..

23 Nisan 2014'te, "20. yüzyılın başındaki şartlarda hayatlarını kaybeden Ermenilerin huzur içinde yatmalarını diliyor, torunlarına taziyelerimizi iletiyoruz" demenin, bizi taşıdığı hâli yaşıyoruz. Bu kime, kimin adına, ne için, hangi "tâziye"ydi, söyler misiniz?

Sonra da 631 üyeli Alman Parlamentosu'nda bulunan Türk milletvekillerinin durumuna göz atmalıyız. 631 milletvekilinden, 1 hayır (Bettina Kudla) ve 1 çekimser (Oliver Wittke) hâriç, diğerlerinin hepsi, "sözde soykırım iftirâsı" nı kabul etti.

Bu parlamentoda, - ne yazık ki- (on bir) Türk milletvekili de bulunmaktaydı. Onlar, o parlamentoya girince sevinmiştik bile!.. Faka, bunlardan ikisi oylamaya katılmamış ve katılan dokuz üye de kendine/soyuna/atasına/nesline/ceddine yapılan iftirâyâ "kabul" demek gaffetini göstermişlerdir. Toplantıya katılanlar ile katılmayanların arasında hiçbir farkın olmadığını da ifade etmek isterim. Çünkü böyle bir oylamada, katılmamak da 'tasvip' mânâsındadır.

Burada, târih muhasebesi yaparak, iyiden iyiye 'düşünmemiz' lâzımdır... 'Düşünmek' kelimesini sakın mülâyim bir fiil olarak ele almayınız!.. Sözü nü ettiğim 'düşünmek', kafamızı, duvara / sert bir cisme çarparak, sarsarak aklımızı başımıza almak olarak tahayyül ediniz!.. Titremek falan değil!..

Çarpmak!.. Çarpmak!..

Bu noktada, birkaç sene önce yayınlanan bir makalemden - Almanya Parlamentosu'ndaki on bir milletvekiline ithâf olarak- kısa bir nakil yapacağım. O makalemin sonunda şöyle demişim:

“Demek ki Türk, iftihar edilecek asıl bir soyun adıdır.

Demek ki “Türk olmak” demek, Türk soyundan gelmektir ammâ, sâdece Türk doğmak da değildir.

Türk olmak; Türk gibi düşünmek, Türk gibi hayâl kurmak, Türk gibi yürümek, Türk gibi inanmak, Türk gibi misafir kabûl etmek, Türk gibi heyecanlanmak, Türk gibi mütevâzî, hoşgörülü, fedâkâr fakat yerine göre de gözü pek olmak, Türk gibi ağlamak, Türk gibi sevmek, Türk gibi celâllenmek, Türk gibi buğzetmek, Türk gibi Türk'ün ruh kökünü kavramak, Türk gibi Türk'ün mukaddesatını mübârek bilmek, Türk gibi Allah ü teâlânın, “Sen olmasaydın, Sen olmasaydın, âlemleri yaratmazdım” diye buyurduğu Kâinatın Efendisi'ne bağlı olmak, Türk gibi “Kur'an'ın kölesi” olmak, Allah aşkıyla donanmak, Türk gibi İlâ-yı kelimetu'llah için mücâdele etmek, Türk kültüründen ve Türk târihinden iftihar ederek, bütün bunları şerefli bir hüviyet levhası hâlinde beynine raptetmek ve aynı şuûr ile kalbine asmaktır. Türk gibi olmak, güzel olmaktır!”

Bilinmelidir ki; gâffet, ihânete dönüşmeden önce, gerekli tedbirlerin alınması şarttır ve bunun lüzûmu bir daha kendini göstermiştir.

15 TEMMUZ TÜRKÜSÜ

Tarihimin en karanlık darbesi

Bir araya gelmiş arzın kahpesi

İhaneti susturdu selâ sesi

Durdurdu, tankı topu Türk milleti

Meydanlarda demokrasi nöbeti

Dünya tarihinde yoktur bir eşi

Yedi düvel ile bilek güreşi

Parlak doğdu 16'nın güneşi

Yüzlerce şehitle binlerce gâzî

Allah ve Peygamber onlardan râzî

İman dolu göğsünü siper etti

Bomba, mermi vız gelip tırıs gitti

Kurtardı hürriyet ve istiklâli

O gece, andırdı Çanakale'yi

Sakarya'yı, Millî Mücadele'yi

Milletim savundu memleketini

Kardeşlik ruhuyla hürriyetini

Çiğnetmedi harîm-i ismetini

Darbeciye darbe neymiş gösterdi

Tüm dünyaya tarihî bir ders verdi

Ordu, polis, halkın gönül birliği

İlan etti millî seferberliği

Hainlere bozdurmadı dirliği

Dimdik yönetimi, muhalefeti

Son kale Türkiye Cumhuriyeti

Herkes iyi tanısın bu milleti

Bin yıldan beridir İslâm ümmeti

Yaşasın devlet-i ebed müddeti

Hiç bitmesin hak yolunda hizmeti

Kıyamete kadar sürsün devleti...

Bekir OĞUZBAŞARAN

HAKİKÎ BİR HAYÂL

ufuklara mihlanan geceler

her yeri, her şeyi

kapkaranlık gösteriyor.

midelere bağlanan yürekler

bozuk saat gibi

titremesiz, ıztırâpsız.

akıllar menfaat pervânesi

gönüller kayalık

ceylân yüreğine tuzak.

yâri sevenler asma dalında

izbe işvebâzı

madalyasıyla ayakta.

ufuklardan geceyi yırtacak

hakikî bir hayâl

yalan gerçeklerden güzel.

Önder ÇAĞIRAN

1945 YILINDA ÇIKARILAN ÇİFTÇİYİ TOPRAKLANDIRMA KANUNU VE KANUNUN 1950 YILINA KADARKİ UYGULAMALARI

Yrd. Doç. Dr. Sabit DOKUYAN
Yrd. Doç. Dr. Neslihan ALTUNCUOĞLU

Özet

Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduğu andan itibaren nüfusunun büyük bir bölümünü oluşturan köylü ile ilgili rahatlatıcı önlemler almaya çalışmıştır. Fakat bu girişimler beklenen ivmeyi kazanamamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeniden ön plana çıkan köylünün refah seviyesini artırma çabaları 1945 yılında çıkarılan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile önemli bir mertebeye ulaşmıştır. Bu çalışma içerisinde Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun çıkarılma gerekçeleri, kanunun çıkarılma süreci, kanuna karşı oluşan tepkiler, toprak dağıtımının 1945-1950 arasındaki seyri değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, toprak dağıtımı

Abstract

Comforting measures on villagers that make up the great majority of the population, tried to be taken since the foundation of Turkish Republic. But these attempts didn't gain expected acceleration. Efforts to raise the welfare level of the villagers that stand out again after the Second World War was raised a significant degree with 1945 dated Legislation for Land Reform. Reasons and process for making Legislation for Land Reform and reactions against the Law and Course of Land Distribution between 1945 and 1950 are studied in this study.

Key Words: Legislation for Land Reform, Land Distribution

1. Giriş

Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne kalan toprak düzeni içerisinde büyük toprak sahiplerinin önemli payları bulunmaktaydı. Köylünün büyük çoğunluğu geçimini zor şartlarda sağlayacak kadar bir toprağa sahipti². Cumhuriyetin ilanı ile birlikte bu çarpık düzenin değiştirilmesi için girişimlerde bulunulmaya başlanmış ama konuyla ilgili ciddi atılımlar 1945 yılına kadar atılamamıştır³. Bu gecikmenin temelinde, ekonomik dengelerin bozulacağı ve köylünün tek başına üretimi üstlenemeyeceği çekinceleri önemli yer tutmuştur⁴. Köklü bir toprak reformu yapılamamış olsa da 1945 yılına kadar devlet sınırlı da olsa toprak dağıtımında bulunmuştur⁵.

Toprak dağıtımının sınırlı devam ettiği bu süreç içerisinde en büyük sıkıntı konuyla ilgili bir kanunun bulunmaması olmuştur. Kanun çıkarmak

için yapılan girişimler ise mecliste destek bulamamıştır⁶. Konuyla ilgili atılmış olan en ciddi adım 1937 yılında anayasanın 74. maddesine çiftçiye toprak verebilmenin yolunu açacak olan ifadenin eklenmesi olmuştur⁷. Başbakan İsmet İnönü'nün aynı yıl içerisinde yaptığı konuşmalarda, toprak reformu konusunun önemsenmesi yönündeki ifadeleri de meseleye olan ilgiyi artırmıştır. Fakat İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla sorun bir süre daha ertelenmiştir⁸. Savaşın devam ettiği süreçte İnönü toprak reformunun unutulmadığı ve savaşın bitiminde bir çalışmanın yapılmasının planlandığı yönünde açıklamalarda bulunmuştur. İnönü'ye göre yapılacak bu reform ile kırsaldaki geri kalmışlık sona erecek ve büyük toprak sahiplerinin gücü kırılacaktı⁹.

2. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun Ka-

2 Zeki Çevik, "Cumhuriyet Türkiye'sinde Toprak Reformu ve Uygulamaları", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: 17, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 679. (Sayfa Aralığı 677-686)

3 Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam(1938-1950)*, Cilt: II., Remzi Kitabevi, İstanbul 2011, s. 338.

4 Necdet Ekinci, *Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 1997, s. 290.

5 Asım Karaömeroğlu, "Bir Tepeden Reform Denemesi: "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun Hikâyesi", *Birikim Dergisi*, Sayı 107, <http://www.birikimdergisi.com>. (SGT: 15 Ekim 2012)

6 Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni*, Cilt: 1, Cem Yayınevi, İstanbul 1973, s. 487.

7 Cemil Koçak, *Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları(1945-1950)İkinci Parti*, Cilt: 1, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 176.

8 Muzaffer Sencer, *Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri*, May Yayınları, İstanbul 1974, s. 197.

9 Mehmet Kayıran, *Türk Tarımında Modernleşme Çabaları(1923-1950)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 1995, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), s. 173-174.

bulü ve Uygulaması

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ereceği konusunda bir kesinlik hâsıl olunca çiftçiyi topraklandırma adına atılacak adımlar da önemli bir ivedilik sağlanmıştır. Sürecin hızlanmasıyla birlikte toprak kanunundan beklentiler de netleşmeye başlamıştır. Reformdan öncelikli beklenti, topraksız ya da az topraklı köylüyü toprakla buluşturmak ama bunu yaparken de toprakların gerektiğinden fazla küçülmesine mani olmak olarak kendisini göstermiştir. Atılacak adımlar içerisinde sadece toprak dağıtımı değil, aynı zamanda üretim araçlarının da temini konusunda köylüye destek olmak da yer almıştır¹. Ayrıca tarım alanlarında üretim artışının sağlanması ile birlikte elde edilen fazlalığın tarıma dayalı sanayi alanlarında kullanılması da planlanmıştır².

Önemli amaçlar barındıran toprak reformu fikri dillenmeye başladıktan sonra hem CHP içinde hem de dışında önemli bir muhalefet ile karşılaşmıştır. Büyük toprak sahipleri savaş içerisinde kendilerinden alınan yüksek miktardaki vergilerin üstüne bir de ellerindeki toprakların dağıtılacağını duyunca oluşan muhalefetin en güçlü dayanağı hâline gelmiştir. Toprak ağaları, çıkması planlanan kanuna engel olamayacaklarını anlayınca en azından olabildiğince etkisini kısırarak kanunun yürürlüğe girmesi noktasında mücadelelerini yoğunlaştırmışlardır³. Muhalefetin en önemli isimleri arasında, kendisi de bir toprak ağası olan Menderes ön plana çıkmıştır. Toprak kanunu tasarısını görüşen meclis komisyonunda görevli olan Menderes mücadelesini komisyon çalışmaları süresince sert bir şekilde devam ettirmiştir. Menderes'in bu muhalif tavrı, CHP karşısında sesini çıkarmaya çekinenler için önemli bir dayanak olmuştur⁴. Reformun arkasında sıkı bir şekilde duran Cumhurbaşkanı İnönü ve Başbakan Şükrü Saraçoğlu, oluşan muhalefet

karşısında geri adım atmama yolunu seçmiştir⁵.

Çatışmaların gölgesinde meclis komisyonundan geçen kanun hakkındaki rapor 3 Mayıs 1945 tarihinde meclise sunulmuştur. Hazırlanan rapora göre; Türkiye'de hiç toprağı olmayan 128.690, az toprağı olan 872.830 aile bulunmaktadır. Ülkede mevcut toprakların işletilme oranları da oldukça düşüktür. Öyle ki Avrupa'da % 30'ların altına pek fazla düşmeyen işletilen toprak miktarı Türkiye'de % 10 civarında seyretmektedir. Bu nedenle toprak dağıtımının yapılması bir gerekliliktir. Toprak reformu ile sadece toprak sahiplerinden alınacak topraklar değil, boş olarak bulunan önemli miktarlardaki hazine toprakları da dağıtılmalıdır. Yine rapora göre, toprak dağıtımı da tek başına bir çözüm olarak görülmemiştir. Toprağın yanı sıra tarımın modernize edilmesi ve gereken tarım aletlerinin çiftçiye ulaştırılması gereklidir. Ayrıca çiftçi üzerindeki ağır vergi yükü azaltılarak, çiftçinin ürünü pazara kavuşturularak, su baskınları ve kuraklık gibi afetlerin önüne geçilebilecek tedbirler alınarak çıkarılacak kanun desteklenmelidir⁶.

Kanun tasarısı komisyon çalışmaları sırasında muhalif kanadın da etkisiyle biraz yumuşatılarak meclise gönderilmiştir. Durumdan rahatsız olan İnönü, önemli bir müdahalede bulunarak kanunun 17. maddesini oluşturacak olan ifadelere eklemeye bulunmuş ve yeni şekliyle meclise sunulmasını sağlamıştır. Yapılan bu müdahale ile büyük toprak sahiplerinin ellerinde bulunan toprakların büyük bir bölümünün dağıtılması öngörülmüştür. İnönü'nün bu girişimi muhalifler tarafından olumlu karşılanmamış ve meclisteki kanunun görüşmeleri sırasında bu gerginlik tamamıyla ortaya çıkmıştır⁷.

14 Mayıs 1945 tarihinde Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu görüşmeleri mecliste başlamıştır. Tarım Bakanı Raşit Hatipoğlu kanun hakkında tanıtıcı içeriğe sahip bir konuşma yapmış ve kanundan beklentileri sıralamıştır. Daha güçlü bir çiftçi

1 Tefvik Çavdar, *Türkiye Ekonomisinin Tarihi(1900-1960)*, İmge Kitabevi, Ankara 2003, s. 332.

2 Türkan Başyigit, "Türkiye'de Kırsal Kalkınma Planları(1923-1950)", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: 17., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 695. (Sayfa Aralığı 687-696)

3 İsmail Cem, *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*, Cem Yayınevi, İstanbul 1989, s. 313.

4 Sencer, s. 197-198.

5 Avcıoğlu, s. 492.

6 Komisyon raporunun tamamı için bakınız: *Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 14 Mayıs 1945, 7. Dönem, C. 17, TBMM Basımevi, 59-84.

7 Avcıoğlu, 493.

sınıfının ortaya çıkarılması, ülke ekonomisine destek sağlanması, toprak sahibi olan köylünün çalışma azminin artırılacak olması, nüfusun büyük bir kısmını oluşturan köylünün standartlarının yükseltilmesi ile nüfus artışı hızında da önemli artışlar sağlanması Bakan'ın kanunun gerekçeleri olarak sunduğu ifadeler içerisinde yer almıştır⁸.

Bakanın konuşmasının ardından kanuna muhalif olan Cavit Oral ve Refik Koraltan söz almıştır. Özellikle Koraltan sert bir üslupla kanunu eleştirmiş ve şu ifadeleri kullanmıştır: “Arkadaşlar, bu tasarının ruhu, kim ne derse desin, Ali'nin malını alıp Veli'ye vermektir. Bir vatandaş babasından ve ecdadından kalan bir mülkünü şahsi emekleriyle de artırdıktan sonra büyük bir gayret ve fedakârlıkla ve yıllar boyunca işlemiş, ilerletmiş ve böylece çocuklarına ve yuvasına, dolayısıyla içinde yaşadığı camiaya faydalı olmuş. Günün birinde bu adamın mülkünün bir kısmını elinden alıyorsunuz, yani hazıra konuyorsunuz. Böyle bir hareketin başka bir deyimle bu yolda yapılacak bir ameliyenin o vatandaşın hayatına, durumunda ve bütün ailesi efradı üzerinde yapacağı depremi düşünmek bile insanı içinden sarsmaz mı?”⁹

16 Mayıs günü kanun görüşmelerine devam edilmiştir. Bu oturumda muhalefetin güçlü sesi olarak ortaya çıkan Menderes kanunla ilgili eleştirilerini çok detaylı bir konuşmayla ifade etmiştir. Menderes temelde; orta ve büyük işletmelerin topraklarının küçültülmesinin tarıma büyük darbe indireceği görüşünü vurgulamış, bu tip işletmelerin topraklarının dağıtılmasından önce, boşta olan arazilerin dağıtılmasının daha mantıklı olacağını belirtmiştir. Menderes konuşması içerisinde şu ifadeler yer vermiştir: “Tasarıdaki ve gerekçedeki çiftçi ocakları kurmak ve çiftçiliği meslek hâline getirmek mihveri etrafındaki düşünce ve hükümlere gelince sabrınızı fazla tüketmemek için bu konuyu uzun boylu incelemeye tabii tutmaksızın diyebilirim ki ocak müessesesi ileriye değil geriye bakan bir zihniyete dayanmaktadır. Çiftçiliği mes-

8 *Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 14 Mayıs 1945, 7. Dönem, C. 17, TBMM Basımevi, s. 62.

9 *Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 14 Mayıs 1945, 7. Dönem, C. 17, TBMM Basımevi, s. 70.

lek hâline koymak fikri de modern iktisadi hayatın gerektirdiği bir iş bölümü mefhumu izah olunamaz. Bunlar nasyonal sosyalist rejiminin iskân ve toprak kanunu olan Erhhof Kanunu'ndan(Hitler Almanyası kanunu) aynen iktibas olunmuş düşünce ve hükümlerdir¹⁰.”

11 Haziran gününe kadar devam eden ve şiddetli eleştirilere neden olan, CHP içerisindeki muhalif kanadın kenetlenmesine ortam hazırlayan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu 11 Haziran 1945 tarihinde 66 madde olarak kabul edilmiştir. Oylamada 345 kabul oyu verilmiştir. 104 milletvekili oylamaya katılmamıştır¹¹. Kabul edilen kanun içerisinde yer alan hükümlerden bazıları şöyledir: 500 dönüme kadar arazilere küçük, 501-5000 dönüme kadar olanlara orta ve 5000 dönüm üzerindekiyle büyük arazi adı verilmiştir. Kanun çerçevesinde dağıtılacak arazilerin dağıtım sıralaması şu şekilde belirlenmiştir: Devlet elinde olup da kamu işlerinde kullanılmayan araziler, tarım bakanlığınca ihtiyaç fazlası olarak belirlenmiş olan köy, kasaba ve şehirlerdeki ortak alanlardaki topraklar, sahipsiz araziler, kurutulan bataklık veya nehir-göllerden kuruyanların çıkardıkları arazi, bu kanunla kamulaştırılan araziler. Dağıtılacak arazinin çiftçi ailesini geçindirecek ve aile bireylerinin iş güçlerini karşılayacak miktarda ve küçük arazi limiti dairesinde olacağı belirtilmiştir¹². 15 Haziran günü toplanan meclis oturumunda, kanunun kabul edildiği 11 Haziran tarihini takip eden pazar günü Toprak Bayramı olarak kabul edilmiş ve her yıl bu hesaba denk gelen pazar günlerinde Toprak Bayramı'nın kutlanması kararlaştırılmıştır¹³.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun uygulama aşamasında tam bir başarı sağlanamamıştır. Öyle ki kanunun çıkarılması sürecinde muhalif olan isimler, uygulama sürecinde de bu muhalifliklerini devam ettirmişlerdir. Bu şahıslar halk ara-

10 *Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 16 Mayıs 1945, 7. Dönem, C. 17, TBMM Basımevi, s. 116.

11 *Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 11 Haziran 1945, 7. Dönem, C. 18, TBMM Basımevi, s. 232.

12 Duran Taraklı, *Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Uygulama Sonuçları*, Kalite Matbaası, Ankara 1976, s. 44-52.

13 *Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 15 Haziran 1945, 7. Dönem, C. 18, TBMM Basımevi, s. 267.

sında yaptıkları propagandalar ile kanunun toprak sahiplerine ve orta işletmelere zarar vereceğini propaganda etmişlerdir. Kanun karşıtlığı görüntüsü altında yeni bir partinin de kurulması gerektiği fikri halkın zihninde işlenmeye başlanmıştır¹⁴. Büyük toprak sahipleri devletin topraklarına düşük fiyatlarla el koyacağı korkusuna kapılarak ellerindeki toprakları satmaya başlamışlardır. Bunun dışında başka bir yol olarak ise toprakların dağıtımına tabi olacak kısmı akraba ve yakınlarla dağıtılarak kamulaştırılma işleminden kurtulmaya çalışılmıştır. Büyük toprak sahiplerinin topraklarını satma ve dağıtım yoluyla küçültmeye çalışması ise en çok bu topraklarda yarıcı olarak çalışanları etkilemiş, bu kişiler küçülen topraklardan toprak sahipleri tarafından atılmışlardır¹⁵.

Çiftçiye toprak dağıtım işlemi 1946 yılı içerisinde öncelikli olarak Eskişehir, İzmir, Antalya ve Denizli illerinde pilot uygulama olarak başlatılmıştır¹⁶. 1947 yılı geldiğinde kanunun uygulanması konusunda hükümetin isteği azalmış ve dağıtım işleri daha çok devlete ait topraklarla sınırlı kalmaya başlamıştır¹⁷. Bunun temelinde yatan neden olarak ise kendisi de toprak ağası olan Cavit Oral'ın Tarım Bakanlığı görevine getirilmiş olması gösterilebilir¹⁸. 1947-1948 yılları içerisinde toplam 50.199 dönüm arazi dağıtılabilmiştir¹⁹.

Kanunun en büyük tepki toplayan maddesi olan 17. madde karşıtı olanların baskısı ile birlikte, 1947 yılında toplanan CHP Büyük Kurultayı'nda maddenin değiştirilmesi karara bağlanmıştır²⁰. Bu değişiklik kararı ancak 10 Mart 1950 tarihinde meclise gelebilmiştir. Değişiklik ile toprak sahipleri elinde kalacak olan miktarın 1000 dönüm altına düşürülmemesi ve mülk sahibinin kendisinde kalacak olan yeri kendisinin tespit etmesi hakkı

14 *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Dosya: 2.BÜRO, Fon Kodu: 490..1.0.0, Yer No:571.2275..2.

15 Sabiha Sertel "Toprak Davası", *Tan Gazetesi*, 24 Eylül 1945, s. 1.

16 *Akşam Gazetesi*, 18 Mayıs 1946, s. 2.

17 Kayıran, s. 183.

18 Cem, s. 314.

19 *Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 10 Mart 1950, 8. Dönem, C. 25, TBMM Basımevi, s. 281.

20 Kemal Karpat, *Türk Demokrasisi Tarihi*, İmge Kitabevi, Ankara 2008, s. 229.

getirilmesi planlanmıştır. Verimi düşük topraklarda ise bu miktar 2000 dönüme kadar çıkarılabilecektir. Bu değişiklik istekleri meclis tarafından değerlendirilmiş, 17. madde tamamen kaldırılmış ve böylece reformun en önemli maddesi bertaraf edilmiştir²¹.

Demokrat Parti 1950 seçimleri arifesinde yaptığı propagandalarda toprak reformu çalışmalarını ciddi olarak eleştirmiştir. Köylünün temel ihtiyacının toprak değil, tarımı geliştirme yönündeki teknolojik ve mali imkânların artırılması olduğu yönünde söylemler sarf edilmiştir²². DP 1950 milletvekili seçimlerini kazandıktan sonra köylü üzerindeki ilgisini kaybetmemiş ve büyük bir oy potansiyeli olan bu topluluğu kazanma yollarını denemiştir. Partinin iktidarda kalabilmesi için de köye yönelik girişimlerde bulunmak zorunda hissetmiştir²³. Yeni iktidarın başbakanı Menderes partinin köylü için yapmayı planladıklarını şu cümlelerle ifade etmiştir: "...Ziraat Bankası yolu ile kooperatifler yolu ile ucuz faizli krediler sağlayacağız. Köylümüz bunları kullanarak makine alacak. Tohumunu ıslah edeceğiz. Onu ekecek, ucuz gübre sağlayacağız, onu kullanacak. Bunlar da yetmez. Malını pazara götürebilmesi için yolunu yapacağız, sağlığını koruyabilmesi için içme suyunu getireceğiz. Sağlık memurlarını ayağına kadar götüreceğiz. Bu da yetmez. Mahsulünü değer fiyatıyla satılmasını temin edeceğiz..."²⁴.

Menderes'in köy projelerini anlattığı 9 Ekim 1950 tarihine ait bir diğer konuşmasında ise devletin kalkınma profilinde en önemli etkenin zirai kalkınma olduğunu, bu kalkınma modelinde ise sulamanın özel bir yere sahip bulunduğunu, bu tip yatırımların çok fazla para gerektirmediğini belirtmiştir. Geçmiş hükümetleri de eleştiren Menderes, boşa yapılan yatırımların su yolu inşaatlarında kullanılmamış olmasını bir zaaf olarak değerlendirmiştir²⁵. DP iktidarı göreve geldikten sonra

21 *Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 10 Mart 1950, 8. Dönem, C. 25, TBMM Basımevi, s. 281-283

22 Sencer, s. 230-231.

23 Cem, s. 388.

24 Celal Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, Baha Matbaası, İstanbul 1969, s. 137.

25 *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Dosya: A6, Fon Kodu:

toprak dağıtımında yavaşlamaya gitmemiş, aksine dağıtımını hızlandırabilmek için önemli çabalar sarf etmiştir²⁶.

Birinci Menderes Hükümetinin ilk yılında beş yıl içerisinde yapılan dağıtımdan daha fazla miktarda dağıtım gerçekleşmiştir. Toprak Kanununun çıkarıldığı 1945 yılından DP iktidarına gelen döneme kadar 750.000 dönüm civarında toprak dağıtılmışken, DP bir yıl içerisinde 840.000 dönüme yakın toprak dağıtımını yapmıştır²⁷. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu 19 Temmuz 1973 tarihine kadar yürürlükte kalmış ve bu tarihte çıkarılan Toprak ve Tarım Reformu Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır²⁸.

3. Sonuç

Osmanlı Devleti'nden devralınan ekonomik anlamdaki yıkım tablosu içerisinde en mağdur olan sınıf olarak köylerde yaşayan Türkleri göstermek yanlış olmaz. Uzun süren savaşların ve ağır vergi yükünün altında ezilen bu sınıf, Millî Mücadele sürecinde de üzerine düşen görevi fazlasıyla gerçekleştirmiştir. Genç Cumhuriyet yöneticileri ve özellikle Mustafa Kemal Atatürk köylünün değerini bilme noktasında önemli adımlar atma düşüncesini benimsemişlerdir. Aşar vergisinin kaldırılması bu manada önemli bir adım olmuştur. Fakat 1929 ekonomik krizi sonrasında katı devletçi anlayışın benimsenmesi ve ardından gelen İkinci Dünya Savaşı planlanan köycülük politikasını atıl durumda bırakmıştır.

Savaş sonrası süreçte yeniden ön plana çıkan köye yaklaşım projeleri CHP'nin iktidarda kalabilmek adına izlediği son önemli çalışmalar arasında gösterilebilir. Büyük toprak sahiplerini karşısına alan parti başkanı İnönü, köylünün içler acısı durumuna hem çare bulmak, hem de ülkenin % 85'ini oluşturan köy nüfusunun oylarından nasiplenmek istemiştir. Fakat iktidarın unuttuğu şey, devletin üst kademelerinde yer tutmuş olan ve köylü ile doğrudan bağlantı kurabilen toprak ağa-

30..1.0.0, Yer No: 12.75..1.

26 Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye(1945-1980)*, Hil Yayınları, İstanbul 2010, s. 174.

27 *Zafer Gazetesi*, 31 Aralık 1950, s. 4.

28 Taraklı, s. 21.

larının muhalefeti olmuştur. Bu muhalefet toprak kanunu çerçevesinde oluşmaya başlamış ve kısa süre içerisinde ikinci büyük parti hâline gelecek olan Demokrat Parti'nin kurulmasına zemin hazırlamıştır.

DP içerisinde önemli köşeleri tutan toprak ağaları, halkın iktidara olan yaklaşımını değiştirmek için büyük gayretler göstermişlerdir. Şaşırtıcı olan ise halkın, kendisi için önemli bir reform niteliği taşıyan toprak dağıtımını destekleyen CHP'yi değil, toprak ağalarının etkinliği altında kalmış olan ve köylüye toprak dağıtımına karşı çıkan DP'yi desteklemiş olmasıdır. Bu çelişkinin altında yatan gerçek ise yapılan propagandalar içerisinde kullanılan ve halkın hassas duygularına hitap eden argümanlardır. Öyle ki CHP iktidarının halkı açlığa sürüklediği, dinî konularda katı tutum sergileyerek halkın inançlarına müdahale ettiği, diktatörlük anlayışını benimsediği yönündeki propagandalar halk içerisinde önemli bir taraftar kitlesi toplamıştır. DP halk desteğini yanına çekerek iktidarı ele geçirmiş ve amacına ulaşmıştır.

Yeni iktidarın da gündeminde köye yöneliş yer almıştır. Fakat bu yaklaşım toprak dağıtımından çok, Marshall Planı ile gelen teknik destek noktasında yoğunlaşmıştır. Kısa süre içerisinde Türk köylüsü çok sayıda traktör ve tarım aletine kavuşmuştur. Toprak dağıtımını işi ise devam etmesine rağmen, sadece devlet arazilerinin dağıtılmasıyla sınırlı kalmıştır. Köyden şehre göçün hızlanmasıyla birlikte de köyde toprak ihtiyacı içerisinde bulunan kişi sayısı oldukça fazla azaldığı gibi, bir süre sonra da köylerdeki toprakları işleyecek insan bulunamamaya başlamıştır.

KAYNAKÇA

Ahmad, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Hil Yayınları, İstanbul 2010.

Akşam Gazetesi, 18 Mayıs 1946.

Avcıoğlu, Doğan, *Türkiye'nin Düzeni*, Cilt: 1, Cem Yayınevi, İstanbul 1973.

Aydemir, Şevket Süreyya, *İkinci Adam(1938-1950)*, Cilt: II. Remzi Kitabevi, İstanbul 2011.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Dosya: 2.BÜRO, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No:571.2275.2.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Dosya: A6, Fon Kodu: 30..1.0.0, Yer No: 12.75..1.

Bayşiğit, Türkan, “Türkiye’de Kırsal Kalkınma Planları (1923-1950)”, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: 17, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

Bayar, Celal, *Başvekilim Adnan Menderes*, Baha Matbaası, İstanbul 1969.

Cem, İsmail, *Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi*, Cem Yayınevi, İstanbul 1989.

Çavdar, Tevfik, *Türkiye Ekonomisinin Tarihi(1900-1960)*, İmge Kitabevi, Ankara 2003.

Çevik, Zeki, “Cumhuriyet Türkiye’sinde Toprak Reformu ve Uygulamaları”, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: 17, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

Ekinci, Necdet, *Türkiye’de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 1997.

Karaömeroğlu, Asım, “Bir Tepeden Reform Denemesi: ‘Çiftçi Topraklandırma Kanunu’nun Hikâyesi”, *Birikim Dergisi*, Sayı 107, <http://www.birikimdergisi.com>. (SGT: 15 Ekim 2012)

Karpat, Kemal, *Türk Demokrasi Tarihi*, İmge Kitabevi, Ankara 2008.

Kayıran, Mehmet, *Türk Tarımında Modernleşme Çabaları (1923-1950)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 1995. (Yayınlanmamış Doktora Tezi)

Koçak, Cemil, *Türkiye’de İki Partili Siyasal Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) İkinci Parti*, Cilt: 1, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.

Sencer, Muzaffer, *Türkiye’de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri*, May Yayınları, İstanbul 1974.

Sertel, Sabiha, “Toprak Davası”, *Tan Gazetesi*, 24 Eylül 1945.

Taraklı, Duran, *Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Uygulama Sonuçları*, Kalite Matbaası, Ankara 1976.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 14 Mayıs 1945, 7. Dönem, C. 17, TBMM Basımevi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 16 Mayıs 1945, 7. Dönem, C. 17, TBMM Basımevi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11 Haziran 1945, 7. Dönem, C. 18, TBMM Basımevi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 15 Haziran 1945, 7. Dönem, C. 18, TBMM Basımevi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 10 Mart 1950, 8. Dönem, C. 25, TBMM Basımevi.

Zafer Gazetesi, 31 Aralık 1950, s. 4.

BİRAZ DAHA SESSİZLİK LÜTFEN

Hatice KAPU

“Susalım mı biraz, konuşan gölgeler taşırsın sessiz dilin yükünü...” Sahi ne güzel söylemiş bunu söyleyen. Susalım tabi ki sessiz olalım biraz daha, biraz daha susalım zulme uğrayanları gördükçe, biraz daha sessiz olalım çocuklar ölürken, biraz daha demokrat geçinelim demokrasiler ayaklar altına alınırken, biraz daha eşitlikten bahsedelim pişkince Afrikalı bir çocuk açlıktan Avrupalı bir çocuk aşırı tokluktan ölürken. Her gün biraz daha yeni kanunlar, kurumlar, sendikalar, fonlar... kuralım ama ölenler hiç azalmasın yine de. Biraz daha edebiyatını yapalım insan haklarının ki insan hakları ne dendiğinde şakır şakır cevap verebilelim. Ama yanı başımızda ya da dünyanın bir ucunda insan hakları çiğnenirken sükut içinde seyredelim lütfen. Çocuk hakları; onu hiç unutmuyuz. Şu kurumun, şu kanunun, şu sayfasındaki şu süslü çocuk hakları teranesi. Her maddesini ezberleyebilirim ki deniz kıyılarına cansız bedenleri vuran çocukların ardından, üstlerine bomba yağdırılan küçüklerin ardından, hayatları çalınan, umutları çalınan, vatanları çalınan çocukların ardından caddelere çıkıp bağırabilelim o maddeleri, ezberleyelim her bir maddeyi ki kimse bizi suçlamasın. Kınayalım her şeyi kınamadığımız bir şey kalmasın sakın! Terörü kınayalım, demokrasileri çiğneyenleri kınayalım, insan haklarını hiç sayanları kınayalım, ufacık çocuk bedenleri kıyılarıımıza vurunca o çocuğu denizin dalgalarına bırakan zihniyeti değil denizin dalgalarını kınayalım, eşitlik kelimesinin ardına saklanan zihniyeti değil eşitliği savunan kanunları, tüzükleri... ezberleyemeyenleri kınayalım. Yaşama hakkı elinden alınan insanları görünce ya da görme zahmetine erişince “yaşama hakkı” başlıklı yasaların bütün maddelerini ezberleyelim lütfen. Hiç bir maddesini atlamayalım, bu arada kınamayı da unutmayalım. Şuna da dikkat edelim, bunları yaparken lütfen biraz daha sessiz olalım! Olur ya kıyıya cansız bedeni vuran küçük

çocuk uyanabilir. Yaşama hakkı elinden alınan bir çocuk belki sen sessiz olmazsan yaşama hakkına kavuşabilir, belki de demokrasisi için nefesini caddelere de bırakanlar senin sesini duyarsa nefesini caddelerde değil de meclis kürsüsündeki mikrofona “demokrasi” diye bağırarak bırakabilir. Ya da terör; onu da biraz daha kısık sesle ve Avrupa diliyle yine bütün maddelerine sadık kalarak kınayalım ki terör de terörlüğünden hiçbir şey kaybetmesin diğer bütün her şey gibi... Etrafında ya da dünyanın bir ucunda yaşanan bu ezbere bildiğimiz kanunlara, tüzüklere... aykırı bir durum olur da görürsek görme zahmetine erişirsek ya da bir çocuğun çığlığındaki cümlelere kulak verirsek ya da duyma zahmetine erişirsek ya da demokrasi ya da insan hakları ya da çocuk hakları ya da eşitlik ya da adalet ya da ağaç hakları ya da birçok “ya da”ların çiğnendiğine şahit olursak “lütfen biraz daha sessizlik lütfen!” diyen zihniyetin emirlerine harfiyen uymayı unutmayalım sakın. “Biraz daha sessizlik lütfen!” diyen zihniyetin bize ezberlettiği kanunları, o kanunların maddelerini, o maddelerin şu şu fıkrasının şu sayılı teranesini ezbere sayabilirsek caddelerde ya da tv ekranlarında (tabi kısık sesle) yeterlidir çağımız hegemonyası için, yeterlidir insanlığımızı aklamak için, yeterlidir tarih sayfalarına “medeniyeti savunaneler” olarak geçmek için, yeterlidir kirli ruhumuzu aklamak için, yeterlidir “biz insanız” demek için ve beklide gerçekten yeterlidir “üzerimize düşeni yaptık” cümlesini kurabilmek için. Ve kafidir kocaman parlak ödülleri almak için ve elbette yeterlidir “medeniyetin zirvesini yaşıyoruz” cümlesinin ardına gizlenmek için... Ama yeterli değildir işte bir çocuğun cansız bedeninin kıyılarına vurmaması için, ama yeterli değildir işte zulmün çizmeleri altında kalanları kurtarmak için, ama yeterli değildir işte terör, darbe, savaş, açlık, zulüm... ve nicelerinin ardındaki gerçekleri gün yüzüne çıkarmak için. Ve asla yeterli değildir “biz insanız” diyebilmek için. O zaman sahnelere oynamayı bırakalım da “susalım mı biraz, konuşan gölgelerimiz taşısın sessiz dillerimizin yükünü...”

CAHİT IRGAT'IN HAYATI, SANATÇI KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

Oğuzhan YETİŞTİ

Giriş

Cahit Irgat, bir yandan Cumhuriyet devri şairleri içerisinde özellikle 1940'lı yıllarda toplumcu bir şair olarak görünürken diğer yandan tiyatro ve sinema oyunculuğu da yapan birbirinden farklı alanlarda kendini göstermiş bir sanatçımızdır. Çok yönlü bir insan olmasının yanında döneminde çok fazla öne çıkan bir şair olmadığı da bilinmektedir. Bu çalışmamızda onun hayatını, sanatçı kişiliğini ve eserlerini yeniden irdeleyerek, bir anlamda yıllarca üzerinde pek fazla araştırma yapılmayan bu değerli şairimizi tanımak ve tanıtmak amacıyla bu işe koyularak onu yeniden günümüze taşıyarak aslında onu gün ışığına çıkarmaya çalıştık.

Hayatı ve Sanatçı Kişiliği

Asıl adı Cahit Saffet Irgat olan şair, edebiyat dünyasında Cahit Irgat adıyla tanınmaktadır. Lüleburgaz'da, peynir ticareti yapan emekli Yzb. Saffet ile evli Makbule Irgat'ın oğlu olarak 21 Mart 1916 tarihinde dünyaya geldi. Dokuz kez evlenen babası Saffet Irgat'ın üçüncü eşi, annesidir. Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda subay olan babasının doğuya tayiniyle okul çağına kadar orada kaldı.

İlköğrenimine annesinin memleketi olan Lüleburgaz'da başladı. Orta eğitimi için İstanbul Vefa Lisesine girdi. Daha sonra İstanbul Muallim Mektebine geçti ve ardından Edirne'ye nakledildi. Edirne Öğretmen Okuluna girdi fakat son sınıftayken buradan ayrıldı.

Irgat'ın anılarında öğretmen okulundayken, müfettiş olarak gelen *Çalıkusu*'nun yazarı Reşat Nuri, onu okul yıllarında tanımış, ilerleyen yıllarda onu şiir yazması konusunda teşvik etmiştir. 1935 senesinde Edirne'de oyuncu olabilmek için Muhsin Ertuğrul'a mektuplar gönderir. Ondaki gelen cevapsa “*Oğlum önce okulu bitir, sonra gel beni gör.*” olmuştur. Irgat'ın şairlik kabiliyetinin yanında oyuncu, tiyatrocü kimliği de vardır. Gençlik yıllarında oyuncu olabilmek için uğraşmıştır. Bir gün Edirne'ye gelen Raşit Rıza Tiyatrosu'na başvurur. Avni Dilligil onu Raşit Rıza Bey'e götürür. Raşit Rıza'nın ona cevabı ise Muhsin Ertuğrul'un söy-

lediği gibi, “Oğlum, önce okulu bitir, sonra gel beni gör.” olmuştur.

Raşit Rıza, ona aktör olmak istiyorsa Moliere’i tekrar tekrar okuması gerektiğini ve ona aktörlüğün nankör bir iş olduğunu, bundan çok çekeceğini söyleyerek onu bu işten caydırmak ister. Bu sözler o zamanlar Irgat’ın bir kulağından girip öbüründen çıkmıştı. Bir yaz günü Taksim Bahçesi sahnesinde *O Gece* piyesi prova edilecektir. Raşit Rıza Bey, bu oyun için gazetelere ilan vermiş, genç elemanlar arar. Irgat da bir elemenden geçerek bu oyuna dahil olur ve şair kendi anılarında o gençlik günlerinde onunla altı ay turne yaptığını, Raşit Rıza Bey’in ilk tiyatro hocası olduğunu belirtir.

1932’de Irgat, Ankara Devlet Konservatuvarı Tiyatro Bölümüne girdi. Ancak burada öğrenimini tamamlayamadan ayrılarak Paris’e gitti. 1935 yılında ise ilk şiirleri Cahit Saffet imzasıyla *Varlık* dergisinde çıkmıştır. Daha sonra *Servet-i fünun*, *Uyanış*, *Gündüz*, *Yücel*, *Ses*, *Pınar*, *Yığın*, *Yürüyüş*, *Ant* ve *Yaprak* gibi dergilerde yayımladığı şiirleri ile tanındı. Eleştirmen -ve şiir konusunda çok duyarlı, yeni şairlerin kokusunu almakta üstün bir yeteneği olan- Nurullah Ataç tarafından beğenildi. 1940’ta İstanbul Şehir Tiyatrosu’nda çalışmaya başladı. Sahneye ilk kez eski adı Darülbeydi olan bugünkü İstanbul Şehir Tiyatrosu’nda *Ölçüye Ölçü* adlı oyunuyla çıkmıştır.

Daha sonra İstanbul Şehir Tiyatrosu’nda *Ayak-takımı Arasında* (1940), *Vişne Bahçesi* (1943), *Atinalı Timon* (1944), *Kral Oidipus* (1947) gibi oyunlarda aldığı rollerle çok başarılı bir oyuncu olduğunu kanıtlamıştır.

Cahit Irgat, şairlik ve tiyatro oyunculuğunun yanında aynı zamanda 1940’ta Faruk Kenç’in yönettiği, Türk sinemasının ilk polisiye filmlerinden biri olan *Yılmaz Ali* filmiyle sinema oyunculuğuna başladı. Daha sonra sesli çekilen ve üç ayda biten, rol aldığı ikinci filmi *Kahveci Güzeli*’nde oynadı. Muhsin Ertuğrul yönetiminde Hazım Körmükçü, Münir Nurettin, Nevin Seval gibi seçkin oyuncularla çalıştı. Yine bu yıllarda şair, ilk şiir kitabı *Bu Şehrin Çocukları*’nı yayımladı. Ardından ikinci şiir kitabı *Rüzgârlarım Konuşuyor* yayımlandı. Şair, bu iki şiir kitabında kuşağının yaşama ve insanlara bakışını yansıttı. Bu şiirlerinde halktan kişileri,

geçim sıkıntısı çeken insanları, yoksulları, ırgatları, memurları, açlığı, vücudunu satan kadınları, dostlukları, insan sevgisini, savaşın kötülüklerini, hümanist düşünceleri, özgürlüğü ve adaleti duygulu bir gerçeklikle, öfkeli bir içtenlikle ve alaycı bir dille anlattı.

İlk karısı Falih Rıfkı Atay’ın üvey kızı İngiliz Edebiyatı Profesörü Mina Urgan’ı bu devrede asistanken tanıdı ve onunla evlendi. Bu evliliğinden Şair Mustafa Irgat ve oyuncu Zeynep Irgat isminde iki çocuğu oldu. Bir süre sonra yönetmen ve senarist Lütfi Akad’ın kız kardeşi Neriman Akad ile evlendi.

İlk romanını 1948 yılında *Geri Dönemezsin* adıyla yayımlamıştır. Yine bu yıllarda şair, Fransız hükümetinden burs alarak Paris’e gitmiş ve burada Charles Dullin’in tiyatro kurslarına devam etmiştir. Avrupada bulunduğu yıllarda o dönemin ünlü kadın ve erkek oyuncularını ve şairleriyle tanışmıştır. Bu ortam şaire yeni ufuklar açmıştır. Comédie Française ve Gaité Montparnasse tiyatrolarında figüranlık yapmıştır. Fransa’da geçen yıllarında büyük oyuncuların yer aldığı oyunları (Jouvet, Yonel, Chambreuil, Dullin, Renoir’ler gibi.) izleme imkânı bulmuştur.

Paris’ten İstanbul’a döndükten sonra ikinci şiir kitabı *Rüzgârlarım Konuşuyor* hakkında ko- vuşturma açılmış ve şair hüküm giymemiştir. Paris’e dönmeyerek İstanbul Şehir Tiyatrosunda Pirandello’nun *Dördüncü Henri*’sini ve Alfred de Musset’in *Marianne’in Kalbi*’ni sahneye koydu. 1950 yılında Aydın Arakon’un yönetiminde Türk sinemasında unutulmaz bir çığır açmaya çalışan *Vatan İçin* filmi Yıldız Kenter’le çevirdi. 1950’den sonra ise şiirlerini *Yeditepe*, *Yeryüzü*, *Berber*, *Yeni Ufuklar*, *Dost* ve *Yelken* gibi dergilerde yayımladı. 1951 yılında Muhsin Ertuğrul’un kurduğu ve 1957 yılında perdelerini kapatan *Küçük Sahne*’nin kuruluşuna katılarak kadrosunda yer aldı. Şairin oyunculuğunun tam olgunluğa eriştiği devre bu zamanlardır. Küçük Sahnede *Dünkü Çocuk*, *Monserrat*, *Godot’yu Beklerken* gibi oyunlarda rol aldı.

1952 yılına geldiğimizde şair üçüncü şiir kitabını *Ortalık* ismiyle yayımladı. Attılâ İlhan, Ortalık üzerine kaleme aldığı bir yazısında eserde yer

alan şiirler için kötümser bir iyimserlik tanımını yapar.

İlhan'a göre Cahit Irgat'ın şiiri bir bakıma kötümser bir şiirdir. Şairin diğer şiir kitaplarında olduğu gibi bu eseri hakkında da Ceza Kanunu'nun 141.-142. maddesine dayanılarak dava açıldıysa da sonunda beraat etti. Lütfi Akad'ın yönetmenliğini yaptığı 1953 yapımı *İpsala Cinayeti* filminde Ali Rıza rolüyle yer aldı. 1953 yılında ise şair İngiltere'ye giderek burada George Devine'nin sahneye koyduğu *Sezuan'ın İyi İnsanı*'nın provalarını izledi. Burada tam kırk yedi oyun seyretti. Türkiye'ye döndükten sonra resmî ve özel tiyatrolarda yer aldı. Bir ara Adana Şehir Tiyatrosu'nda çalıştı. Bu sırada Cevat Fehmi Başkut'un *Harput'ta Bir Amerikalı*'sında oynadı.

Daha sonra Ankara Devlet Tiyatrosu'nda yer alarak burada kadroya girdi ve *Cinayet Var*'da konuk oyuncu olarak yer aldı. *Ümitsiz Saatler*'in başrolünü altı ay süreyle Büyük Tiyatro'da oynadı. 1955'li yıllarda Irgat, "Sanatçı gitti, dekorlar kaldı." diyerek uyuşamadığı Devlet Tiyatrosu'nu bırakmıştır.

Özel tiyatrolara geçer, Yeşilçam'ın o tam "Yeşilçam" olduğu dönemlerde doğru dürüst filmler yapmaya çalışır. 1956-57 yıllarında ise İstanbul Oda Tiyatrosu içerisinde yer alarak *Erkeklerin Gecesi*'ni oynadı. Aynı zamanda *Şafakta Gelen Kadınlar*'ı sahneye koydu. İstanbul'da kendi adına Oda Tiyatrosu kurdu, fakat başarılı olamadı.

Şair, 1940-60 döneminin önde gelen oyuncularında yer aldı. Son olarak Dormen Tiyatrosu'nda yer aldı. Bir dönem depresyon geçirerek kendini alkole verir. Onu anlayan dostları, yakınları ölmüştür. Kendi döneminin şair ve yazarları olan Orhan Veli (ö.1950), Sait Faik (ö.1954) ve Cahit Sıtkı (ö.1956) gibi isimler artık onun yanında değildir. Onun hayata karşı bu kötümser bakışı, insanlardan kaçışı 1960'a kadar sürdü. Bir suskunluk döneminden sonra *Yeni Dergi*, *Yeni Edebiyat*, *Yeni Gazete*, *Ulus* gibi gazete ve dergilerde yayımladığı ve yeni söyleyiş olanakları aradığı şiirleriyle tekrar edebiyat sahnesinde göründü.

1961-63 yıllarında ise Muhsin Ertuğrul döneminin önemli simalarından biri olan eşi Cahide

Sonku ile beraber "Cahitler Tiyatrosu"nu kurarlar. Lüleburgaz'da kurulan bu tiyatro aynı zamanda Trakya'daki İlk Bölge Tiyatrosu'dur.

Cahit Irgat, eşiyile beraber Anadolu turnelerine çıkar. Anadolu'da zor şartlar altında, kırık dökük sahnelerde oyunlarını oynarlar. Tiyatroyu ayakta tutabilmek için çok uğraşırlar fakat bir süre sonra topluluk dağılarak Cahit Irgat'la Cahide Sonku'nun yolları ayrılır ve evlilikleri de sona erer.

Yazar Nazif Karaçam kendi anılarında o dönem için Cahide Sonku ile Cahit Irgat'ın Kırklareli'ne geldiklerini, tiyatroyu yaşatabilmek için girişimlerde bulduklarını, Halkevinden yardımcı oyuncu istediklerini kaydeder. Bir süre Kırklareli'nde Gümrük Han'da kalarak ardından Lüleburgaz'a dönmüşlerdir. Tiyatro'nun başarısız olması üzerine İstanbul'a dönerek bir daha Lüleburgaz'a gelmemiştir.

1964-65 senesinde Kent Oyuncuları'na katılarak *Üç Kuruluşluk Opera*'da oynamıştır. 1967'de Kadıköy İl Tiyatrosu'nun oyunu *Karanlığa Kadar Bekle*'de başrol oynamıştır. 1968 yılında (Temmuz-Ağustos) otuz sekiz gün süren edebiyat ve tiyatro dünyasına ilişkin anılarını *Akşam* gazetesinde *Çok Yaşasın Ölüler* adıyla yayımlamıştır. 1969 yılında ise ilk üç şiir kitabını ve bazı yeni şiirlerini içine alan *Irgatın Türküsü* isimli eseri yayımlanmıştır.

Yine aynı yıl Lütfi Akad'ın yönettiği *Seninle Ölmek*'te Türkan Şoray ve İzzet Günay'la beraber oynamıştır. 1970'li yıllara gelindiğinde şairin 16 Mart'ta "35. Sanat Yılı" kutlanmıştır. Son dönem şiirlerinde çevresinden çok kendisi ile ilgilenen, tabiata yönelen bir şairle karşılaşırız.

Yeni şiir kitabı *Yorgun Atlar*'ı yayımlayamamıştır. İkinci romanı *İnsan Kafesi* 1971 yılında *Milliyet* gazetesinde tefrika edilmiş, kitap hâlinde yayımı yapılamamıştır. Aktör ve şair kimliğiyle bir dönem adından söz ettiren Cahit Irgat, 5 Haziran 1971 yılında İstanbul'da hayata gözlerini yummuş ve Zincirlikuyu Mezarlığına defnedilmiştir.

Eserleri

1. Şiir Kitapları

a) *Bu Şebrin Çocukları*

Cahit Irgat'ın edebiyat ile olan ilişkisi 1935 yılına kadar uzanmasına rağmen, ilk şiir kitabı olan

bu eser 1945 yılında yayımlanmıştır. Bu kitabı çıkıncaya kadar önce *Varlık*'ta daha sonra *Servet-i fûnun*, *Gündüz*, *Yürüyüş*, *Ant* gibi dergilerde Cahit Saffet imzasıyla şiirlerini yayımladığı bilinmektedir. Bu kitabında yer alan şiirleri şair, son yıllarda yazdığı şiirleri arasından seçmiştir. Şair bir değişim/dönüşüm içerisinde.

Önceleri Cahit Sıtkı tarzında/çizgisinde şiirler kaleme alırken daha sonraki dönemlerde Orhan Veli ve arkadaşlarının yürüttüğü şiir hareketi onu da etkisi altına almıştır. Irgat, eski çizgisinden uzaklaşarak toplumcu şiir akımının etkisi altına girer ve bu iki şiir akımının görüşlerini kendi içinde birleştirmeye, harmanlamaya çalışır.

Asım Bezirci'nin deyimleriyle *Bu Şehrin Çocukları* böyle bir dönemin eseridir. Bezirci, *Bu Şehrin Çocukları* adlı ilk kitabını şöyle değerlendirmektedir: Kitapta dört çeşit şiir var: Örneğin, bakıyorsunuz, kimi şiirlerde eski şiirin kalıntılarıyla yeni çizginin belirtileri yan yana bulunuyor. (*Vapur*, *Memnunuz*, *Peşimden Söylenen Şarkılar* adlı şiirlerde olduğu gibi.) Bakıyorsunuz, kimi şiirlerde de eski çizgiye yaraşan özellikler ağır basıyor. Söz gelimi, *Azimet* şiirinde Cahit Sıtkı'yı hatırlatan şairane özlere, imgelere, deyişlere rastlanıyor:

...Sükûn bulmuş limanlara seneler sonra avdet /
Hasretini çektiğim rıhtım / Eski serseri arkadaşlar /
Taze iklimlere kanat açan göçebe kuşlar / Ve bir ıslığıma evini harcayan çocuk / Ayak seslerimi tanımaz olmuşlar...

b) Rüzgârlarım Konuşuyor

Şairin ikinci şiir kitabı 1947 yılında yayımlanmıştır. Eserin başında yer alan şu mısralar bize eserin mahiyeti hakkında bilgi vermektedir: “*Bu şiirler istila görmüş şehirlere ve İkinci Dünya Harbinin sefaletlerine dairdir.*” Bu açıklamanın devamında kitabın içeriğini özetleyen *İthaf* şiiri izliyoruz:

Niçin yaşadığımı, öldüğümü bilmeyen / Dert çeken dost / Çürüyen dost, / Sizin için söylüyorum /
Milyonlarca harp ölüsü adına / İyiliğin, kardeşliğin, ümidin / Aynı hakkın, hürriyetin / İnsanlığın şarkısını.

Gerçekten de Irgat'ın kitabı acıklı bir şarkıyı, uzun ve destanımsı bir ağıtı andırıyor. Anlaşılan, şair bir çeşit İkinci Dünya Savaşı destanı yazma-

ya niyetlenmiş. Sonra, yansıttığı sarsıcı gerçeklerin etkisiyle bundan vazgeçmiş. Savaşın cephede doğduğu felaketler ile şehirlerdeki insanların çektiklerini parça parça ve dıştan anlatmakla yetinmiş, bunları bir destan ya da hikâye yapısına bağlamamıştır:

Yalan söylemiyor bu dünya / Dostlarımı ensesinden vurdular, / Bazımız kırbaç altında öldü / Bazımız harp meydanında / Ve bazımız gün doğmadan az önce / Heykel gibi / Sıra sıra / Darağaçlarında.

Rüzgârlarım Konuşuyor'daki bazı şiirlerde, mısra tekniği ve anlatım Orhan Veli'ye paraleldir. Bu da direk etkilenme yoluyla meydana gelen bir durum değildir. Aynı anda, aynı ilkeleri benimseyen iki şairin teknik paralelligidir. Cahit Irgat, özgün bir şairdir ve mısralarında kendi özel sesini uygulamıştır.

c) Ortalık

Üçüncü şiir kitabı olan bu eser 1952 yılında yayımlanmıştır. Şair, bu kitabında Garipçilerin 1949'da *Yaprak* dergisinde sürdürecekleri şiir anlayışına yakınlık duyar ama bu hiçbir zaman taklit kimliğine bürünmez. Şiir kitabında *Yaprak* çizgisine uymayan örnekler de bulunmaktadır. O, Yaprak'çılara en çok yaklaştığı şiirlerinde bile ayrı bir kişiliği olduğunu ortaya koyar.

Aslına bakılırsa, Garipçilerin bu dönemdeki şiirlerinde daha biçimci kalıntılar eksik değildir. Çünkü onlar biçimci bir şiirden özcü (toplumcu) bir şiire gelmişlerdir. Irgat ise ilk kitabından beri özcüdür. Ayrıca, onlarda başından beri alaycı (ironik) bir yan vardır, o işe başından beri ciddi, kekremesi, hatta öfkeli.

Irgat, bundan önceki eserlerinde ölçüyle uyağa, başka bir deyimle, müziğe fazla önem vermezdi. Bu eserinde ise ses uyumlarına bayağı özen gösteriyor. Bunun için, yalnızca ahenkli uyaklar dizmekle yetinmiyor, ses ve sözcük tekrarlarından, halk deyimlerinden, tekerlemelerden yararlanıyor. Eskiden olduğu gibi kendini inancın ve yaşantının etkisine bırakmıyor. Daha ölçülü, daha hesaplı kitaplı davranıyor. Biçim üzerinde daha titizlikle duruyor. *Ağaç* şiiri bunun güzel bir örneğidir:

Ağacım, dört kol çengi kıyamet / Her dalımda bir memleket / Uzar kollarım uzar / Taşımda top-

ğimda bereket / Köklerimden başlar hürriyet / Bana çarptıkça anlar / Yağmur yağmur olduğunu / Rüzgâr, rüzgâr. / Taşımada toprağımada kıyamet / Köklerimden başlar hürriyet.

ç) Irgatın Türküsü

Cahit Irgat'ın ilk üç şiir kitabını ve bazı yeni şiirlerini de içeren *Irgatın Türküsü* 1969 yılında yayımlanmıştır. Eser, daha sonra oğlu Mustafa Irgat tarafından yeniden düzenlenerek *Irgatın Türküsü – Bütün Şiirleri* adıyla 1991 yılında tekrar yayımlandı. Kitabın bu basımında şairin önceki kitaplarına girmeyen bazı şiirleri, ayrı bir bölümde toplandı.

2. Romanları

Geri Dönemezsin ve İnsan Kafesi

Cahit Irgat, ilk romanını 1948 yılında *Geri Dönemezsin* adıyla yayımladı. Bu romanıyla ilgili Irgat, kendi anılarında şunu nakleder: “Benim bir uzun hikâyemi okuyordu Halide Hanım. Beğenirse Remzi’ye [*Remzi Kitabevi Yayınları*] verecekti. Nitekim beğenmişti ve basılmıştı.” Roman, o dönemde Halide Edip Adıvar’ın tavsiyesiyle basılıp, yayımlanmıştır. Günümüzün önemli yazarlarından Selim İleri, *Radikal* gazetesinde “*Cahit Irgat’ın Anıları*” başlıklı köşe yazısında bu eseri yeniden yayımlatabilmek için epey uğraştığını ama başaramadığını dile getirir. Ayrıca bu yazısında “*Geri Dönemezsin bir şairin üslubunu taşıyan romandır.*” der. Eser, birçok edebiyat tarihinde sadece ismen anılıp geçilmiştir.

Şairin, ikinci romanı olan *İnsan Kafesi*, *Milliyet* gazetesinde 1971 yılında tefrika edilmiştir. Yazarın aynı yıl vefatı üzerine roman tamamlanamamış ve yarım kalmıştır. Mehmet Ergün, Irgat’ın gazete sayfaları arasında kalmış bu romanı için şu düşünceleri dile getirmiştir: “*İnsan Kafesi romanında, kuşağının çilesini etkileyici bir biçimde anlatmıştı. İnsanın dıştan, çeşitli mahrumiyetler içerisinde (kafese) iteklenerek nasıl çöktürülmeye çalışıldığını, başarılı bir biçimde yansıtmıştır.*”

3. Anıları

Çok Yaşasın Ölümler

Cahit Irgat, 1968 yılında Temmuz-Ağustos aylarında otuz sekiz gün süren, portreler üzerinde anlattığı anılarını tefrika hâlinde *Akşam* gazetesinde kaleme almıştır. Şairin bu hatıraları Turgut Çe-

viker tarafından derlenip, araştırılarak yeniden bir araya getirilmek suretiyle kitap olarak yayımlanmıştır. Irgat hatıralarında sanat, edebiyat ve tiyatro yaşamına eşlik etmiş dostlarına dair görüşlerini, fikirlerini bir dizi yazı serisi hâlinde okuyucusuyla paylaşmıştır.

Özellikle edebiyatımızın önemli şahsiyetlerine dair kaleme almış olduğu bu hatıralar dönemine ışık tutan bir belge niteliğinde olması sebebiyle edebi açıdan önemli ve dikkat çekicidir.

Sonuç

Cahit Irgat, yaşadığı dönemde yazmış olduğu şiirlerle, ortaya koyduğu eserleriyle ve aynı zamanda çeşitli tiyatro ve sinema filmlerindeki oyuncu kimliğiyle adından söz ettiren bir isim olarak tarihimizde yer edinmiştir. Günümüzde çok fazla bilinmeyen bir isim olmasına rağmen aslında o, döneminde edebiyat, tiyatro ve sinema alanındaki çalışmaları ile bilinen bir isimdir.

Sonuç olarak bu çalışma ile ortaya koymaya çalıştığımız amaç Cahit Irgat’ın günümüzde daha iyi anlaşılmasını, tanınmasını ve gelecek kuşakların onun eserlerini okuyarak ondan bir şeyler alabilmesini sağlamaktır. Yıllardır edebiyat tarihlerinde, antolojilerde kıyıda köşede kalmış olan bu şairimizi çalışmamıza konu olarak seçerek onun üzerindeki az bilinmişliği ortadan kaldırarak yeniden günümüz okuyucusuna bir nebze de olsa anlatmaya çalıştık.

KAYNAKÇA

- BEZİRCİ, Asım, “Cahit Irgat”, *Papirüs*, S.35, Mayıs 1969.
- ERGÜN, Mehmet, “Cahit Irgat’ın Şiir Evreni”, *Yeni Dergi*, S.108, Eylül 1973.
- İLERİ, Selim, “Cahit Irgat’ın Anıları”, *Radikal Kitap*, 16.12.2011.
- İLHAN, Attila, “Cahit Irgat’ın Ortalık’ı Üzerine Ya Da Kötümser Bir İyimserlik”, *Gerçekçilik Savaşı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2004.
- IRGAT, Cahit, *Çok Yaşasın Ölümler*, Yayını haz. Turgut Çeviker, Notos Yay., İstanbul 2011.
- , *Irgatın Türküsü-Bütün Şiirleri*, Adam Yay., 1.Baskı, İstanbul 1991.
- KARAÇAM, Nazif, *Kırklareli’ni Geçmişten Geleceğe Taşıyanlar*, Parafiks Yay., Edirne 2014.
- MERİÇELLİ, Anıl, “İyi Yürekli Şair: Cahit Irgat”, *Papirüs*, S.35, Mayıs 1969.
- OKTAY, Ahmet, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı 1923-1950*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1993.
- Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, C.1, Yapı Kredi Yay., 3.Baskı, İstanbul 2010.

Âşık Hüseyin, türküleri kadar ünlü olmayan ozanlarımızdan biri... Onunla ilgili değişik zamanlarda derlemeler yapılmış. Derlemelerde ortak noktalar olmasına rağmen elde edilen bilgiler birebir yapılmadığından kesin ve net değil. Çünkü ilgili çalışmaların biri hariç, diğerleri hep ölümünden sonra gerçekleşmiş. Birebir kendisiyle görüşüp tespit yapan ilk ve tek kişi Adana Mıntıkası Maarif Eminliği himayesinde Memleket Çukurova'da adıyla çıkan on beş gün de bir yayınlanan dergide *Berhayat Halk Şairlerinden Âşık Hüseyin* başlığıyla derlediklerini yazıya döken Hamdi Gökalp. Adı geçen dergide konuyla ilgili iki seri yazı yayınlamış. İlk yazıda H. Gök Alp. İkinci yazıda Hamdi Gökalp adını kullanmış. Derginin tarihi 01 Haziran 1930, sayı 15, sayfa 11. İkinci yazının sayısı 16, sayfa 12. Tarih: 01 Temmuz 1930.

Hamdi Bey, Âşık Hüseyin'le ilgili yazdığı ilk yazısında Âşık Hüseyin'i bizzat dinlediğini, 30 yaşlarında orta boylu, gülbüz, kuvvetli bir halk şairi olduğunu, Maraş'ın Elbistan ilçesinin köylerinden birinde doğduğunu, babasının adının Yemliha olduğunu söylüyor. 1917 senesinde askerden kaçtığı için idama mahkûm edildiğini, kurşunlanmak üzere iken divanîharp reisi Tahsin Bey'e sazıyla sözüyle bir türkü söyledikten sonra kurtulduğunu anlatıyor. Tespitlerimize göre hadise şöyle:

Askerlik çağına kadar köyünde yaşayan Hüseyin, askere giderken nişanlanır. Askere gittiği yer Gaziantep'tir. Hüseyin askerdeyken köyünden gelen mektupta nişanlısının başkasına verileceği haberi yazılıdır. Bunun üzerine Âşık Hüseyin askerden kaçarak köyüne gelir. Kimseye görünmeden nişanlısını alarak köyünden kaçar. Amacı Halep'e gitmek ve oraya yerleşmektir. Birliğinden kaçtığı öğrenilince takip başlar. Maalesef Hüseyin yakalanır. Nişanlısını elinden alırlar. Kendisine yardım eden üç arkadaşıyla birlikte divanîharbe verilir. Âşık Hüseyin ve arkadaşları Antep'te yargılanır. Mahkemenin kararı idamdır. İdam kararını uygulamak için darağacı kurulur. Gömlekler giydirilir. İlk önce Âşık Hüseyin'in asılması istenir. Âşık Hüseyin'e son sözü sorulur. Hüseyin "Sazımı bana

verin son sözümü söyleyeyim" der. Sazını alır eline ve vurur teline:

*Akşam kaçtım sabahınan tutarlar
Cezası olanı hapse atarlar
Ben ölürsem nişanlımı satarlar
Kıyma Tahsin Bey'im n'olur canıma*

*Akşam kaçtım sabahleyin gördüler
İdam kararını ne tez verdiler
Gözüm bağlı bir ağaca sardılar
Kıyma Tahsin Bey'im n'olur canıma*

*Öldürme a beyim mecnun gezerim
Sağ olsam sılaya mektup yazarım
Antep ellerinde koyma mezarım
Kıyma Tahsin Bey'im n'olur canıma*

*Uydum şeytana da bilmeden kaçtım
İstersen gel öldür bilmeden kaçtım
Evladın öldürdüm kolana düştüm
Kıyma Tahsin Bey'im n'olur canıma*

*Şu yalan dünyada murat almadım
El vurup da gonca gülün dermedim
Nişanlım var daha düğün kurmadım
Kıyma Tahsin Bey'im n'olur canıma*

*Göstermez vatana şu yüksek dağlar
Duyarsa nişanlım ah çeker ağlar
Minnetçin olsunlar zabitan beyler
Kıyma Tahsin Bey'im n'olur canıma*

*Alayların içtimaya dizildi
Kırk yerinden damarlarım kırıldı
Okundu fermanım karar verildi
Kıyma Tahsin Bey'im n'olur canıma*

*Bir ataş düştü de yantıyor özüm
Bağlanmış mendille görür mü gözüm
Ölmesem de artık tutar mı dizim
Kıyma Tahsin Bey'im n'olur canıma*

*Babam yok ki yaralarım bağlaya
Nişanlım görmez ki gönüm eğleye*

*Anam yok ki başucumda ağlaya
Kıyma Tahsin Bey'im n'olur canıma*

*Oturmuş kâtipler künyemi yoklar
Sılada nişanlım yolumu bekler
Bir kuş bunalırsa bir çalı saklar
Kıyma Tahsin Bey'im n'olur canıma*

*Âşık Hüseyin'im gezdim yorulдум
Gözüm bağlı ben ağaca sarıldım
Öldürdün efendim işte dirildim
Kıyma Tahsin Bey'im n'olur canıma*

Âşık Hüseyin son söz olarak bunları söyleyince cezayı veren Binbaşı Tahsin Bey her üçünü de affeder. Bu olaydan sonra Hüseyin sazı sözü dinlenir bir âşık olur.

Âşık Hüseyin'in ailesi Malatya'dan Kahramanmaraş'ın Afşin ilçesinin Erçene Köyü'ne gelip yerleşir. Babasının adı Yemliha, annesinin adı Fatma'dır. 1874 yılında doğan annesi Fatma 1914 yılında, 01. 07. 1859 tarihinde doğan babası da 05. 05. 1924 tarihinde vefat eder.

Araştırmacılar Âşık Hüseyin'in soyadının Tencioğlu olduğunu söyleseler de değildir. Bizim tespitlerimize göre soyadı Tahtacı'dır. Doğum tarihi 01.07.1896. Ölüm tarihi 25.02.1945'tir. Nüfusa kayıtlı olduğu il Kahramanmaraş, ilçesi Afşin, köyü Erçene'dir. Âşık Hüseyin'in dedesinin adı Osman, (Yemliha'nın babası Osman) ninesinin adı Hüsne (Yemlihanın annesi). Yemliha'dan doğan Âşık Hüseyin'in biri kız diğeri erkek iki kardeşi var. Erkek kardeşi Osman, kız kardeşi ise Melek. 01.07.1902 tarihinde doğan Osman 15. 05. 1918; 01.07.1898 tarihinde doğan Melek Hanım da 1912 yılında vefat eder. İki kardeş de çok genç yaşta göçüp gider bu dünyadan.

Âşık Hüseyin iki evlilik yapar. İlk eşinin adı Meyse. Meyse'den Ali ve Hasan adında iki çocuğu olur. Çukurova'ya gittiğinde Meyse vefat eder. Meyse'nin ölümünden sonra, Hatice adında bir bayanla evlenir. Hatice'den Gülperi, Feride ve Fevzi adında üç çocuğu olur. 02.02.1945 tarihinde evlenen Gülperi Hanım evlendikten sonra Elbistan ilçesine, 01.01.1939 tarihinde doğan Feride Hanım 01.01.1956 tarihinde evlenerek Afşin'e gider.

2009 yılında da vefat eder.

Âşık Hüseyin'in 1914 yılında annesinin, 1924 yılında da babasının, daha önce de kardeşlerinin vefatı onu tek başına bırakır. Ana yok baba yok. Kısaca hiç kimse yok. Çareyi memleketten, doğup büyüdüğü topraklardan ayrılmakta bulur. Yeni bir dirlik düzen kurmak, ekonomik durumu düzeltmek amacıyla memleketi terk eder. Tespitlerimize göre Hüseyin'in ilk konalgası Kadirli'nin Köseli Köyünde Kâmil Akçalı'nın çiftliğidir. Çiftlikte bahçıvan olarak çalışmaya başlar. Onun saz çalıp türkü söylemesi Kadirli çevresinde ünlenmesine, adının yavaş yavaş duyulmasına vesile olur. Ağıtçı ozan olarak bilinmesi, ünlenmesini daha da artırır. Yaktığı ağıtlar ününe ün katar. Adana, Kahramanmaraş, Gaziantep üçgeni içinde hayatını sürdüren Âşık Hüseyin; Kadirli, Osmaniye ve Düziçi ilçe düğünlerinin de aranan âşığı olarak adını duyurur.

Âşık Hüseyin her düğüne davet edilir. Çukurova'da özellikle Kadirli, Andırın ve Düziçi bölgesinde düğün sahibi düğüne usta malı çalıp söyleyen âşık davet ederdi. Bu gelenek az da olsa Düziçi ve yöresinde hâlâ varlığını korumakta. Davet edilen âşık düğünün hem tiyatrocusu, hem de sanatçısıdır. O türkülü hikâyeler anlatır. Hikâyedeki yaşanan hadiseyi canlandırır. Kendi türkülerini, hem de usta malı türkülerini hikâyeleriyle birlikte anlatarak artistik kabiliyetini gösterir. Onu Maraş ve Çukurova yöresinde tanımayan yoktur. Zenginlerin başmısafiridir. Hatta Düziçi İlçesinin Haruniye beldesinde dahi onu herkes tanır. Ağaların eğlencelerinde, düğünlerinde başmısafirdir. Kısaca zaman, onun bahsettiğimiz bölgelerde ünlü bir âşık olarak hayatının devam etmesine vesile olur. Yörede ünlenmesi Kadirli ağalarının sofralarında da saz çalıp türkü söylemesini sağlar. Kadirli'den sonra Osmaniye'nin Burhanlı Köyüne yerleşir. Kısaca Kadirli'nin Köseli Köyünde başlayan hayat, Çukurova, Osmaniye, Düziçi, Andırın ve Gavurdağları'nda devam eder. Yaktığı her türkü Âşık Hüseyin'in ününe ün katar. Acem Kızına söylediği dörtlükler ise hayatının dönüm noktası olur.

Bilindiği gibi Acem Kızı türküsü zaman içinde çok ünlenir. Hani derler ya güzelin düşmanı

çok olur. İşte Acem Kızı da öyle. Güzel bir türkü oluşu, dörtlüklerinin vurucu olması herkesin sahip çıkmasını sağlar. Neşet Ertaş'tan sonra Karslı Âşık Canani de türkünün kendisine ait olduğunu söyler. Sahiplenme çoğalınca ikilem başlar. Acaba gerçek sahibi kim? Bunun için detaylı bir araştırma şart. Biz bunu sağlamak için kapsamlı bir çalışma yaptık. Zaman içinde türküyle ilgili tüm tespitlerimizi kayda geçtik. Araştırmalarımız Neşet Ertaş ve Âşık Canani üzerine yoğunlaştı. Mehmet Gökalp'i kaynak göstererek türkü sözlerinin Karslı Âşık Canani'ye ait olduğunu söyledik. İçimizde bir uhde kalmasın diye de konunun peşini bırakmadık. Araştırma devam etti. Sonuçta tespitlerimizi **Acem Kızına Dörtlükleri Kim Dedi** başlığıyla Erciyes Dergisinin 438. sayısının birinci sayfasında yayınladık (Haziran 2014). Konu Acem Kızı olunca 2014 yılında yayınladığımız tespitlerimizden birkaç bölüm alarak ilgililerin bilgilerine sumak istedik:

ACEM KIZINA DÖRTLÜKLERİ KİM DEDİ¹...

Neşet Ertaş 1970'li yıllarda çok ünlendi. Her türküsü ününe ün kattı. Hem türküleri, hem de kendisi çok popüler oldu. Ben; *Acem Kızı* türküsünü Neşet Ertaş'la tanıdım. O yıllarda üstat Ankara Radyosunda mahalli sanatçı sıfatıyla üç – dört türkülük bantlar yapıyor, denetimden geçenler radyoda yayınlanıyordu. Bantların yayın süresi 15 dakika. *Acem Kızını* ilk kez o programlarından birinde okudu. Çok iyi hatırlıyorum. Aynı bantta okuduğu türkülerden biri de *Sarı kızın saçları* idi. Ankara Radyosundaki yayınlarla, plaklarla Acem Kızı Anadolu'ya dalga dalga yayıldı. Ünlü türküler arasında yerini aldı. Türkü müzikalite ve söz itibarıyla de çok güzeldi. Kısaca müthişti... Onun için çok tutuldu. Sonra da TRT repertuarına kazandırıldı.

O yıllarda eser sahiplerine gösterilen hassasiyet yok denecek kadar az. Ali'nin külâhını Veli'ye, Veli'nin külâhının Ali'ye giydirildiği dönem. Telif hakları yasası yok. Sanatçılar yaptığı eserlere sahip çıkamıyor. Bir kör dövüşü anlayışı ile sanatçı kısa zamanda adını halka duyurmaya çalışıyordu. Adını halka çok kısa zamanda duyuranlardan biri de

Neşet Ertaş oldu. Sazı, sözü, yaptığı türküleri geniş halk kitleri tarafından beğenildi. Kısaca Neşet Ertaş türkülerinde halk kendini buldu. Onun için hem türküleri hem de kendisi çok ünlendi. Ünlü olması okuduğu eserlerin bazılarının sözlerine de sahip çıkmasına vesile oldu. *Seher vakti çaldım yârin kapısını*. Söz Sivas'ın Şarkışla ilçesinin Kılıççı köyünden Âşık Ağâhi'ye². *Çırpınıp da şan ovaya çıkınca*. Söz, Kars'ın Selim ilçesinin Sipkor (Yamaçlı) Köyünde 1917 doğumlu Âşık Canani'ye (Asıl adı Ahmet Çelik). Aynı sözler başka bir kaynaktan Kahramanmaraş'ın Elbistan ilçesinin Erçene Köyünden Âşık Hüseyin'e². *Kova kova indirdiler yazıya - Âşık Kerem'e / Abu gözlerini sevdiğim dilber Karcaoğlan'a, Zahide* ise Kırşehir'in Çiçekdağı İlçesinin Ortahacıahmetli Köyünden Arap Mustafa'ya ait. Bunların içinde en ünlüsü de Acem Kızı (*Çırpınıp şanovaya çıkınca*) türküsü oldu.

Türkünün TRT repertuarındaki kayıtlarında:

Derleyeni : Osman Özdenkçi

Yöresi: Kırşehir

Kaynak kişi : Çekiç Ali

Repertuar no : 2099'dur.

Neşet Ertaş'ın ünlendirdiği "*Acem Kızı*" türküsünün sözlerin de hak sahibinin kim olduğu, ya da kim olacağı meselesine geçmeden, Sn. Bayram Bilge Tokel'in Neşet Ertaş Kitabı, "*Neşet Ertaşla Baş Başa*" bölümünden Sn. Ertaş'ın *Acem Kızı* türküsüyle ilgili verdiği bilgilerin bir bölümünü aktarmak istiyorum. Bu bölümde Sn. Tokel, Ertaş'a soruyor: "*Bir de şu ünlü Acem Kızının hikâyesini dinleyelim sizden. Selli Yusuf'un Acem Kızına, Avrupalıların, Amerikalıların kurban olması hikâyesini...*" Ertaş cevap veriyor: "*Ben çok küçük yaşta şiirler yazardım kendi kendime. Bazı şiirleri pazarlarda satan tellallardan alırdım türküler yapardım. Bunun bir örneği Zahide'dir. Çiçekdağı'nda, oralarda uzun bir şiir olarak elime geçti. Acem Kızı da böyle bir şansa sahip. Bu da bizim Selli Yusuf'tan duyulan dörtlüklerdir. İki dörtlüğünü ben kendime göre havalandırdım önce. Böylece 45'lik plağa okudum. Benim bili-*

2 İrfan Can, Çukurova'dan Dünyaya Kadiri. Mart 2006, S. 19. s. 64.

3 B. Bilge Tokel Neşet Ertaş Kitabı, *Neşet Ertaşla Baş başa* 3. Bölüm, S.149. Akçağ Yayınları Ankara 1999.

yorsunuz Fransa'da, Belçika'da kız kardeşlerim var. Almanya'da biraderim var. Arada bunları görmeye gelirdim. Biraz da içtiğimiz sıralar bir meyhaneye gittik. Burada böyle yerlere sırf erkekler değil kızlar da gelip gidiyor. Oturuyoruz bir yerde, bir ara baktım ki, kapıdan şah gibi bir kız girdi içeriye. Bütün millet de ona baktı. Yanında kızları olanlar da baktı. Yalnız ben değildim. O havayla barmene oturdu. Tabii yanına gelenler oldu. Kendine bir içki söyledi, sağına soluna gelenler oldu, ama kimsenin yüzüne bakmadı, keyfine baktı. Böyle bir havanın bizi etkilememesi mümkün değil. Zaten anadan doğma güzelle âşığız. Güzel kim? İnsan. Eee insanın güzeli erkeğe göre bir kız, kıza göre bir erkektir. Ben Acem Kızını çalarken iki dörtlüğe arada bir dörtlük de ben takmış oldum. Ne Acem Kızının benden haberi var, ne benim ondan. Acem Kızı işte kimi Ayşe, kimi Fatma ad takmadım. Dünyaya insan gelip de âşık olmadım diyen yalan söyler. Ne var ki bu aşkın aptallığını biz yapıyoruz. Aptallık değil, aşkı biz yüreğimizde taşıyoruz” diyerek:

*Avrupa kurban olsun karakaşına
İngiliz Fransız değmez düşüne
Amerika, Belçika düşmüş peşine
Bir de Alman kurban bil Acem Kızı*

şeklinde Selli Yusuf'un Acem Kızına bir dörtlük de kendisinin eklediğini, “Avrupa kurban olsun kara kaşına” dizesiyle başlayan dörtlüğün nasıl yazıldığını, Neşet Ertaş işte böyle dile getiriyor. Hâlbuki şiir ne Selli Yusuf'un ne de Neşet Ertaş'ındır. Konuyla yakinen ilgilenen, Mehmet Gökalp “Halk Edebiyatında Hatalı Söyleyişler”¹³ adlı makalesinde: “Kars'a bağlı Selim ilçesinin Sipkor (Yamaçlı) köyünde 1917'de doğan Canani'nin adı Ahmet Çeliktir. Saz şairi Dursun Ceylani'den saz dersleri almış, birçok koşma, güzelleme, ilahiler söylemiştir. Yazın çiftçilik, kışın da kahvelerde, düğünlerde saz eşliğinde koşma, türküler söyleyen Canani'nin ilk defa şiirlerini Türk Folkloru Araştırmaları dergisinde yayınlamak bize nasip oldu. 1980'de İzmir'e göç eden Canani'nin Acem Kızı türküsü yedi hane olup ancak üç hanesi radyo ve televizyonlarda mahlas ve ozanın adı verilmeden okunmakta. Bu da bizim yüreğimize dokunmaktadır” diyerek sitemini dile getiriyor. Türkünün sözlerinin de Âşık Canani'ye ait

olduğunu söylüyor.

Mehmet Gökalp, Acem Kızı türküsünün sözlerini Âşık Canani'nin beyanına göre değerlendirmiş olmalı. Canani sözler bana aittir dedikten sonra Mehmet Gökalp'de elbette bu beyana göre değerlendirecek. Şiiri Canani adına yayınlayacak. Nitekim de öyle olmuş. Şiir yazarının beyanına göre Canani adına yayınlanmış. Biz de Mehmet Gökalp'in tespitlerini değerlendirerek şiirin Canani'ye ait olabileceği konusunda fikir beyan ettik. Ancak sözlerin kime ait olduğunu kesinleştirmek için de konunun peşini bırakmadık. Su aka aka durulur düşüncesiyle gerçek hak sahibinin bulunmasını zamana bıraktık.

Gerçekten zaman bizi yanıltmadı. Benim konuyla ilgilendiğimi tespit eden Kadırlı Anadolu Lisesinde Edebiyat Öğretmeni, yörenin de kültür çınarlarından değerli dost İrfan Can telefonla beni aradı. *Acem Kızı* türküsünün sözleriyle ilgili tespitlerini anlattı. Elindeki bilgi ve belgeleri gönderdi. Ancak İrfan Bey bana ulaşmadan önce Ülke TV'de yayımlanan *Salkım Söğüt* programında Sn. Bayram Bilge Tokel'den *Acem Kızı* türküsünü dinlediğini, türkünün Neşet Ertaş'a ait olmadığını söylemek üzere Ülke TV'nin canlı yayın telefonuyla Sn Tokel'e ulaşmak istediğini, maalesef ulaşamadığını, telefona çıkan görevlinin verdiği adrese bir mektup yazdığını, elindeki bilgi ve belgeleri gönderdiğini ama maalesef cevap alamadığını üzülen ifade etti. Sonra da Osmaniye İli Kadırlı İlçesinin Azaplı Köyünden Âşık Feymani'den (Osman Taşkaya) Acem Kızı türküsüyle ilgili tespit ettiği bilgi ve belgeleri, derleme kayıtlarını, *Çukurova'dan Dünyaya Kadırlı* adlı derginin 19.⁴ sayısında: Âşık Hüseyin ve Acem Kızı⁵ başlığıyla yayımladığı yazıyı bana ulaştırdı. Biz şimdi sözü daha fazla uzatmadan Sn. İrfan Can'ın Âşık Feymani'den tespit ettiklerini aynen aktaralım. *Acem Kızı, Gayrı Dayanamam Ben Hasrete ve Bilemedim Kıymetini Kadrini* adlı türkülerin birbirine bağlı olarak yakıldığına, yaşanan hadisenin konuyla nasıl bütünleştiğine tanık olalım:

4 Çukurova'dan Dünyaya Kadırlı, Mart 2006 S.19. s. 64.

5 Konuyu anlatan Kadırlı'nın Azaplı Köyünden Âşık Feymani (Osman Taşkaya). Derleme 1 Aralık 2005 / 13 Aralık 2005 tarihlerinde yapılan görüşmeler sonunda kayda geçirilmiştir.

ÂŞIK HÜSEYİN VE ACEM KIZI TÜRKÜSÜ⁶

Eskiden Kadırlı'nın varlıklı insanları, eğlenmek için vilayetleri Adana'ya değil de Adana'dan daha hareketli ve şen olan Ceyhan'a giderlerdi. Kadırlıliler ürünlerini orada satarlar, ihtiyaçlarını da temin ederlerdi. Ceyhan'a giderken Ceyhan nehri- ni "gemi" dedikleri ağaçtan yapılmış sal ile geçerler, Ceyhan'daki pavyonlarda eğlenir, han denilen üstü otel altı da atların ahırını olan büyük binalarda kalırlardı.

Bir gün yine Ceyhan'a gittiklerinde, Ceyhan ırmağı kenarındaki pavyonda bir tiyatüranın (şimdiki pavyonlardaki dans ve eğlencenin adı) olduğunu ve bu tiyatürada Acem Kızı adında dans eden bir bayanın bulunduğunu öğrenirler. Kadırlı ağaları başka bir gün yanlarına Âşık Hüseyin'i de alıp Ceyhan'a Acem Kızını seyretmeye giderler. Tiyatüraya başlar, Kadırlıliler şanonun ön tarafına hep birlikte otururlar. Sabırsızlıkla Acem Kızı beklenmeye başlanır. Derken o an gelir. Takdim edilen Acem Kızı şanoya⁷ çıkar. Parmaklarındaki zillerle,

6 Âşık Hüseyin'in Acem Kızı hikâyesi Âşık Feymani anlatmasıyla kaleme alındı. Feymani de bu bilgileri Kadırlı'nın Araplı (Döğenli) Köyünden Küçük İbrahim lakaplı İbrahim Erdoğan'dan, Kozan'ın Bucak Köyünden Deli Hazım lakaplı Hazım Demirci, Kadırlı'nın Çaygeçit Köyünden Âşık Ali Gezer'den (Ali Kocaçiftçi) 1968 sonbaharında köyleri gezdiği zamanda öğrendiğini ifade etti. Âşık Feymani'nin asıl adı Osman Taşkaya. Kadırlı'nın Azaplı köyünde ikâmet etmekte. Ülkemizin önde gelen halk ozanlarından olan Feymani 02 Mayıs 1942 tarihinde Osmaniye İlinin Kadırlı İlçesinin Afsarlar (Azaplı) Köyünde doğdu. İlkokulu köyünde bitirdi. Askerlik görevini Balıkesir ve Tekirdağ'da tamamladıktan sonra köyüne dönerek çiftçilik yapma başladı. Âşıklığa kayınpederi Âşık Deli Hazım (Hazım Demirci), Âşık Hüdaî ve Âşık Kul Mustafa'nın sayesinde başladı. Yetişmesine Âşık Mehmet Cihangiroğlu yardım etti. Feymâni halk şiirinin güzelleme, koçaklama, taşlama, nasihat, mektup, destan ve devriye tarzında örnek şiirler söyledi. Atışmada oldukça başarılı olan, şiirlerinde tabiat ve orman temasını çokça işleyen bir ozandır. Şiirlerinde pek çok âşığın dile getirmediği konuları işlemiştir. Feymâni, Çukurova âşıklık geleneği içerisinde önemli bir yere sahiptir. Âşık Ferrahi ile birlikte yörede şiir söyleyen ilk âşıktır. Şiirleri bestelenen (Ölüm yakamı tutma git / Ahu gözlüm tut elimden) âşıklar arasında da yine ilk sırayı alan Âşık Feymani'dir.

7 Şano eğlence yerindeki sahnenin adı. Çırpınıp da şanoya da çıkınca dizesiyle Acem Kızının zilleriyle çırpınarak sahneye çıkması ifade edilmektedir. Neşet Ertaş'a göre dizedeki "şano"yada çıkınca sözcüğü şanovaya dönüşmüştür. Dizede Çırpınıp da şanovaya çıkınca şeklinde söylenmiş. Sözlere Âşık Canani'ye maleden Mehmet Gökalp de Neşet Ertaş'ın aynı dizede kullandığı şanovaya sözcüğünü Şamova'ya dönüştürmüştür. Dizede Çırpınıp da Şamova'ya çıkınca şeklinde söylenmiş. Mehmet Gökalp: "Şamovası Kars İli sınırları içinde bir ovanın adıdır" diyor. Biz bunu doğrulamak için Kars İli Selim İlçesi Sıpkor (Yamaçlı) Köyü muhtarı Sn. Hayrettin Bay'ı aradık. Kars İli sınırları içinde böyle bir ovanın olmadığını söyledi. Ayrıca Karslı Âşık dostum Mürsel Sinan'ı arayarak Şamovası konusunu araştırmasını rica ettik. Sağolsun Mürsel Sinan da sordu soruşturdu. Kars İli sınırları içinde böyle bir ovanın olmadı-

hem şarkı söyler, hem de dans eder. Bu durumdan Kadırlı- 'liler ve Âşık Hüseyin çok etkilendir. Kadırlı'liler Âşık Hüseyin'in de Acem Kızına bir türkü söylemesi için faaliyete geçerler. Tiyatüraya, yani pavyon sahibinden izin alırlar. Durum Acem Kızına iletilir. O da razı olur. Razı olduktan sonra da âşığın karşısına geçer oturur. Hüseyin alır sazını eline vurur teline.

*Çırpınıp da şanoya da çıkınca
Eğlen şanoda da kal Acem Kızı
Uğrun uğrun kaş altından bakınca
Can telef ediyon bil Acem Kızı*

*Gözlerin olmuştur zemzem dolabı
Kaşın eder Beyrut ile Halep'i
Kıvrılmış saçların sırma kelesi
Gün vurdukça parlar tel Acem Kızı*

*Amerika kurban çatık kaşına
Avrupa, Belçika düşmüş peşine
İngiliz, Fransız köle döşüne
Bir de Alman kurban bil Acem Kızı*

*Seni gören âşık neylesin canı
Yumdukça gözünden döker mercanı
Burnu fındık ağzı kahve fıncanı
Şeker mi şerbet mi dil Acem Kızı*

*Seni gördüm yüreciğim sızılar
Ak gerdanda dizim dizim gaziler
Çark elinden çıkma gibi pazılar
Altın burma takmış kol Acem Kızı*

*Canım kurban olsun ikrar güdene
Belin ince boyun benzer fidana
Ateşine yanmış Tarsus, Adana
Nasıl zil vuruyor el Acem Kızı*

*Kuş tüyünden olsun senin tüneğün
Avrupa'dan gelsin cansız bineğün
Berber aynasından duru yanağın
Akar yanağından bal Acem Kızı*

*Şol elâ gözlerin zemzem dolabı
Kaşın eder Beyrut ile Halep'i*

ğını söyledi.

*Kıvrışmış saçların sırma kelebi
Gün vurdukça parlar tel Acem Kızı*

*Âşık Hüseyin'im böyle naz m'olur
Çok sallanma tenhalarda göz olur
Mısır haznesini versem az olur
Sen de kıymetini bil Acem Kızı.*

Seyirciler çoşunca Âşık Hüseyin aynı ayakla türküsünü söylemeye devam eder:

*Sallanma karşımda Urum'un kızı
Sade gözler değer koca Sivas'ı
İnci mi mercan mı bir fındık ağzı
Arada dengini bul Acem Kızı*

*Seni övmüş beylerinen gaziler
Gören yiğit yüreğinden sızılar
Çark elinden çıkmış gibi pazılar
Altın burma ister kol Acem Kızı*

*Güvel ördek gibi gölden kakışın
Ağca ceren gibi çölde sekişin
Eğdirip boynumu şahan bakışın
Altın kemer ister bel Acem Kızı*

*Âşık Hüseyin'im böyle naz m'olur
Sallanma sevdiğim sana göz olur
Mısır'ı Bağdat'ı versem az olur
Âşığın bahşişin ver Acem Kızı*

Türküden sonra Acem Kızı dans etmeye başlar. Başlar ama Acem Kızının aşkı Hüseyin'e, Hüseyin'in aşkı da Acem Kızının yüreğine kor gibi düşer. Gözlerde çakan şimşek ok olur yüreklere saplanır. Dizelerde yaşanan can alıcı güzellik yüreklere gömülür. Her ikisi de duygularını birbirine ifade edemeden perde kapanır. Kapanan perdeyle yıllarca dillerden düşmeyecek bir türkünün nağmeleri de kulaklarda çınlamaya başlar. Acem Kızıyla yoğun duygular yaşayan Âşık Hüseyin ağalarla birlikte Kadırlı'ye geri döner. Döner dönmesine ama Acem Kızı Ceyhan'da, Hüseyin Kadırlı'de. Her gün hasret biraz daha çekilmez olur. Âşık Hüseyin, Acem Kızının aşkıyla yanar tutuşur. Gün be gün ateş olup yakan hasret Hüseyin'i alır götürür

Ceyhan'a. Ver elini Ceyhan diyerek yollara düşer. Yaya yapıldak yollara düşen Hüseyin iki üç gün sonra Ceyhan'a varır. Acem Kızını bulur, konuşup anlaşılır. Hasret giderirler. Acem Kızı, Âşık Hüseyin'i yanından ayırmaz.

Âşık Hüseyin'in karısı Kadırlı'de çocuklarıyla kalakalır. Günler haftalar böyle geçerken Adana'nın tanınmış ağalarının birinin oğlu da o sırada Acem Kızını duyar ve Ceyhan'a gelir. Defalarca Acem Kızını dinler. Sonuçta âşık olur. Pavyon sahibine büyük paralar verir. Anlaşmalarına göre ağanın oğlu Acem Kızını, Adana'ya götürecektir. Acem Kızı, Âşık Hüseyin'in fakir olduğunu bildiği için Adana'ya gitme konusunda hiç nazlanmaz. Hazırlıklar yapılır. Acem Kızı, Adana'ya gidecekken Âşık Hüseyin'in haberi olur. Hüseyin, Acem Kızının olduğu yere koşar, bu sırada ağanın oğluyla Acem Kızı arabayla hareket etmek üzeredir. Hüseyin durumu anlar, olduğu yere oturur. Sazını alır eline. Yaşlı gözlerle feryadını *Dayanamam Gayrı Ben Bu Hasrete* diyerek dile getirir:

*Dayanamam gayrı ben bu hasrete
Ya beni de götür ya sen de gitme
Ateşin aşkına yakma çıramı
Ya beni de götür ya sen de gitme*

*Ahtı amanımız vardı seninle
Gönül mü eğledin yoksa benimle
Kavli kasem eylemiştik yeminle
Ya beni de götür ya sen de gitme*

*Sen gidersen kendim berdar ederim
Bülbül gül dalına konmaz n'iderim
Elifkaddin büker keman ederim
Ya beni de götür ya sen de gitme*

*Aşk-ı muhabbetle düştük dillere
Bu hasretlik beni salar çöllere
Bırakıp da gitme gurbet ellere
Ya beni de götür ya sen de gitme*

*Yâr sineme vurdun kızgın dağları
Viran koydun mor sümbüllü bağları
Hüseyin'im geçiyor gençlik çağları
Ya beni de götür ya sen de gitme*

diyerek sazıyla sözüyle “*Ya beni de götür ya sen de gitme*” diyerek adeta yalvarır Acem Kızına. Bu ayrılık ok olur saplanır yüreğine. Divaneye döner. Çaresizdir. Yana yana Acem Kızını arar.

Günlerden bir gün Acem Kızının Adana’da olduğunu öğrenir. Belki onu son görüşü olacaktır. Bunu çok iyi bilen Hüseyin yine yollara düşer. Az gider, uz gider. Yaya yapıldak Adana’ya varır. Fakat Acem Kızının olduğu yere yaklaşamaz. Uzun zaman Adana kahvelerinde saz çalıp türkü söyler. Zaman içinde bir fırsatını bulur ve aşkına ulaşır. Acem Kızı, Âşık Hüseyin’den kendisini kaçırmasını ister. Hüseyin kaçırsa ki nereye götürecektir, hem fakir, hem evli. Oyalamaya başlar. O günlerde Acem Kızının güzelliğini, şanını, şöhretini duyan Maraş beylerinden biri de Adana’ya gelir. Acem kızı yine “*şano*”da zilleriyle türkü söylemektedir. Acem Kızının çalıştığı tiyatroya giden Maraş Beyi, Acem Kızı ile tanışır. Bey ona bu hayattan kurtarıp hanım yapacağını söyler. O da Bey’in teklifini kabul eder. Âşık Hüseyin’den de artık ümidini kesmiştir. Maraş beyi tiyatroya sahibine bolca para verir. Acem Kızını da bataklıktan kurtarır. Âşık Hüseyin tiyatroya gelir ki ne görsün, Acem Kızı gitmiş. Yerinde yellere esiyor. Dünya başına yıkılır. Gözleri döner. Derdi bir iken bin beş yüz olur. Nağmeler dile gelir sazının tellerinde. Derdini yine türkülerle anlatır. İşte o ünlü türkünün nağmeleri dolar gönlüne. Sonra alır sazı eline vurur teline:

*Bilemedim kıymetini kadrini
Hata benim günah benim suç benim
Eliminen içtim aşkın zehrini
Hata benim günah benim suç benim
Kader aramıza çekti bir perde
Yoksulluk düşürdü çaresiz derde
Affetmem kendimi ulu mahşerde
Hata benim günah benim suç benim
Körümüş gözlerim görmedim önü
Boşuna yormuşum evvah ben beni
Bilirim göremem bir daha seni
Hata benim günah benim suç benim
Hüseyin’i yandırdın yâr ataşlara
Daha sürme çekme kalem kaşlara
Vursam da başımı taştan taşlara
Hata benim günah benim suç benim*

Acem Kızı, beyle Maraş’a gider. Ev hanımı olur. Çoluk çocuğa karışır. Daha sonraları çocuklarından biri Maraşlı hemşehrileri tarafından devletin önemli bir makamına getirilir.

Acem Kızına kavuşamayan Âşık Hüseyin çaresizdir. Tüm fırsatları kaçırmış, Acem Kızı sevdiğinde yenik düşmüş. Kapısına konan talih kuşunu kovalamıştır. Tek çare karısının ve çocuklarının yanına dönmektir. O da öyle yapar. Karısını ve çocuklarını alır, evini yükletir, Afşin’in Erçene Köyüne, elinin, aşiretinin içine döner. 1945 yılında Erçene’de vefat eder.

Âşık Hüseyin çok genç yaşta, hayatının en verimli çağında gün görmeden, murat almadan, Acem Kızına kavuşmadan kara toprağa gömülür. Ağıtçı Ozan olarak ünlenen âşığın eserleri kayıt altına alınmaz. 5 Ağustos 2016 tarihinde Afşin Erçene’ye, oradan Elbistan’a kadar gidip torunuyla birebir görüşmemize rağmen durum değişmedi. Maalesef tespitlerimizin dışında yeni bir bilgi belge yok. Ne acı ki... Mezarına bile ulaşamadık. Kayıt altına alınmayan türkülerini, ağıtlarını, şiirlerini de kendisiyle beraber kara toprağa gömülmüş. Kayıt altına alınanlar da dilden dile, telden tele tele yaygınlık kazanarak bize ulaşmış.

Sonuç ne olursa olsun Âşık Hüseyin’in adı geçen türkülerini insanlık var oldukça yaşayacak, öne çıkan önemli eserler arasında yerini alan, söyleyenleri mest eden özelliklere sahip türküler olarak varlığını koruyacaktır. Kısaca Âşık Hüseyin; *Acem Kızı, Gayri Dayanamam Ben Hasrete, Bilemedim Kıymetini Kadrini* gibi güzel türkülerini repertuvarımıza kazandıran adsız kahramanlardan biri. Bu çalışmada adsız kahraman Âşık Hüseyin’in Acem Kızı türküsünü değerlendirerek hakkı hak sahibine teslim etmeye çalıştık. Bundan sonra sıra *Gayri Dayanamam Ben Bu Hasrete* ve *Bilemedim Kıymetini Kadrini* adlı türkülerine ilgili tespitlerimizi değerlendirecek hak sahibine hakkını teslim edeceğiz.

NOT: Âşık Hüseyin’le ilgili yaptığımız Afşin ve Elbistan araştırmasında bizi şerefliendiren konuksever dostlarımız Şair Sn. Mehmet Gözükara’ya, Sn. Şair Haşim Kalender’e ve Sn. Şair Ahmet Süreyya Durna’ya sonsuz teşekkürlerimi sunar, Türk kültürüne yaptıkları hizmetlerini minnetle yad eder, başarılarının devamını dilerim.

*Rahmetli Erman Artun Anısına**

İnançlar üzerine yazılmış pek çok kitap ve makale bilim hayatımızda mevcuttur. Ancak, inançlara bir ömrü tahsis eden bilim adamı, araştırmacı azdır. Bunlardan biri benim de öğrencim olmuştur. Bu öğrencim bir ömrü inançlara tahsis etmiştir. Yaşar Kalafat'ı tanıyanlar bilir. O, ömrünü sadece geçmişimizde ve günümüzde içinde yaşadığımız inançların araştırılmasına adanmış bir alan araştırmacısıdır. Seksen yaşına doğru ilerleyen ömrü hep bu çerçevede geçmiştir, denebilir. İnançların, toplumların kültür hayatında, bireyler arası ilişkilerde, bağdokuların güçlendirilmesinde önemli bir işlevi olduğunu söylemek yeni bir keşif değil, gerçeğin tekrarından ibaret bir tespit olur. Kalafat, sayısını unuttuğum bu türden eserler ile konuyu gündemde tutmaya, dikkatleri bu meselelerin üzerine çekmeye uğraşmaktadır. Fakat çabalarının hedefine ulaşmadığı da açıktır. Peygamberin ilim Çin'de ise ara bulun sözünün unutulduğu, Fâtih'in ve Atatürk'ün zihinlere yerleştirmeye çalıştığı aydınlığın yitirildiği bir çağda bu tür konular üzerinde duracak bir aygıtta, ne de onu işlevsel kıla- cık uzmanlara sahip olunabilir.

Postadan gelip çıkan Yaşar Kalafat imzalı kitapları görünce ilk aklıma gelen şey, acaba bu toplumun birgün yine 'Fâtih' ve 'Atatürk' gibi aydınlık önderleri, iyi yetişmiş bilgeleri olabilir mi, sorusu oldu. Öyle bir çağda, toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak aygıtlar, onlarda yer alacak donanımlı,

* Erman Artun, kendisini, ömrünü, ilmi hayatını büyük ölçüde Çukurova'ya adanmış bir evlâd-ı Fâtihan neslinden geliyor. Birçok Türk gibi Urumeli'den göç etmek zorunda kalan ailelerimizden birinin evladı. Talihsiz tıbbî müdahalenin yarattığı ihtilatlar nedeniyle aramızdan erken ayrıldı. Elimden gelen dostluğu göstermeye çalışmış olsam da onun bu ülkeye verdikleri yanında hiç kalır. Umarım severek ömrünü verdiği Çukurova, sonsuza kadar onu bağrına basar ve yaptıklarını, verdiği eserleri daima hatırlar, yâd eder. Bu yazı, ona tahsis edilen dergi sayıdır. Ancak, bir başka yazıda eserlerini kapsamlı biçimde ele alıp yazmayı umuyorum. Ruhu şad olsun.

Editörün notu: Erman Artun özel sayımız için gönderilen bu yazıyı bize geç ulaştığı için bu sayımızda yayımlıyoruz.

doğuyu ve batıyı yeterince ve gereğince özümsemiş uzmanlar yetiştirilecektir. Ancak, o zamana kadar Yaşar Kalafat gibi gönül erleri bu tür çalışmalarını kendi olanakları çerçevesinde sürdürmeye devam edecektir. Kalafat'ın bu konuda yaptığı kitap, makale ve bildiri boyutundaki yayınları 'Kalafatça' adı altında Ahmet Turan tarafından hazırlanıp yayınlanmıştır. Kalafat'ın 1980-2015 yılları arasında yayınlamış olduğu yayınlar bibliyografyası 'Kalafatça' büyük boy yüz seksen sahifeyi oluşturmaktadır.

Kalafat'ın yaptığı araştırmalara dayalı yayınlarda, inançların ve bunların uygulamalarının sorgulanması kadim Türk coğrafyasında yaşamış ve yaşamakta olan Türkler ile akrabalık, kardeşlik ve komşulukların bir arada yaşandığı sahada cereyan eder. Karşılıklı etkileşimlerin ve bağların kurulup birlikteliğin tarihi süreç boyunca yaşandığı bir ortam bahis konusudur. İşte bu denli geniş coğrafya üzerinde bazen doğrudan saha araştırması, bazen oralardan gelenler ile mülakatlar yapmak suretiyle çalışmalarını gerçekleştirmektedir. Ankara'ya yerleşik Berikan yayınevi kitapları arasında bu türden yayınların çoğunda Kalafat imzası görünür. Bana çıkıp gelen son kitaplar da bu cümleden yeni yayınlardır. Size kısaca onlardan söz etmek istiyorum.

Kalafat'ın yayınladığı kitaplardan biri 'Kişioğlu' adını taşımaktadır. Bu kitapta 'Türk kültürü halkların' inançlarında 'Kişioğlu' ile bağlı insan anlayışı ele alınmakta ve konu geçmişten günümüze doğru incelenmektedir. Türklerde Kişioğlu ile bağlı inançlar ve onların yer aldığı anlatılar pek çoktur. Bengü Taş yazıtlarından tutun da, pek çok yerli ve yabancı dillerde yazılmış yazma eserlerde bunlardan sıkça söz edilmiştir. Bunlar alana ilgi duyanlarca bilinen şeyler, tekrarında yarar yoktur. Hânnâme çevirisi de rahmetli Orhan Şaik tarafından yayınlanmıştır.

Kalafat, 'Gregoryen Halk İnançları' adlı kitabında ise komşu halklardan Ermeniler ile etkileşimler üzerine durulmaktadır. Eski zamanda

Türkler, kuzeyden batıya geçerken, Avrupa ve Kafkaslarda önce Hristiyan mezhepleri ile karşılaşmışlardır. Kıpçakların, Kumanların, Hunların ve Bulgarların çok önemli kısmı bu süreçler içinde yaşamışlardır. Ermeni alfabesi ile yazılmış Kıpçak Türkçesi eser arkada kalmıştır. Tarihi kaynaklarda da Gregoryen mezhebinde pek çok Türk adının yer aldığı bilinmektedir. Fakat bu gerçeklik, Orta Avrupa, Balkanlar ve Baltık ülkelerinde yaşayanlar için de geçerlidir. Bu durumu, kuzey Çin topraklarına yerleşerek inanç olarak Budistliği seçen Türklerin bir süre sonra dillerini unutmalarını da beraberinde getirmiştir. Türkler, bu tür süreçleri tarihte yaşamıştır. Kalafat, bunların coğrafyası dışında bulunan ve Ön Asya üzerinde birlikte yaşayan Türkler ile Ermeniler arasında karşılıklı etkileşim sonucu ortaya çıkan olguları bu eserinde ele alıp incelemektedir. Bunların önemli bir kısmının Gregoryen mezhebine intisap etmiş Kıpçak Türklerinin arkada kalan kuşaklarının muhafaza ettiği unsurlar diye bakılması ve tarihi bağların ortaya çıkması şaşırtıcı olmaz. Dilin unutulmuşluğu, kül altında bekleyen köze benzer. Ateş yakmak için yeniden, uygun odun ve çıra ile o külün açılması gerekir. Tabii, her şeyden önce o ateşi yakacak bir bilge kişi gerekir. Kalafat, elinden geldiğince soruna ışık tutmaya ve gündemde kalmasını bu eseriyle sağlamaya çalıştığı anlaşılmaktadır.

‘Mitik-Mistik Kavşakta Yer’ adlı çalışmada Kalafat, yer ve yere ait unsurları ele alıp onlara bağlı olarak ortaya çıkan inançları ele alıp incelemekte ve buralarda yaşayan insanların onlarla kurduğu inanç bağları üzerinde durmaktadır.

Kalafat’ın bir diğer çalışması ‘Türk Etnolojisinde Zazalar’ adını taşımaktadır. Zazaların esas itibariyle Orta Asya kökenli kavimlerden olduğu söylenebilir. Anadolu’ya İlhanlılar zamanında Ön Asya coğrafyasına geldikleri tahmin edilmektedir. Gûranî, Soranî, Lûranî ve Kirmanî gibi Müslümanlığın sunî ve şîî mezheplerine intisap edip Ön Asya’ya Türkler ile birlikte, onların açtığı yoldan gelen kavimler ile kopup geldikleri yerler itibariyle Zazalar farklı geliş tarihlerine sahiptir. Bütün bu

unsurlar, barış içinde bir arada yaşarken, birden bire ortaya önce bir Alman araştırmacı saldırı ve elimizdeki bütünü, 36 etnik parçaya bölen bir eser yazdırıldı. Bu eserde yer alan bilgilerin çoğu toprak-su birimlerinin kayıtlarından toplandı ve yalan yanlış bilgiler bir başlangıçta kullanıldı. Ve ardından da bu anlayışa sahip çıkacak kadroları, geniş kapsamlı bir programı uygulatacakları iradeyi inşa ettiler. Müslümanların birbirini boğazlaması programı başarı ile sürdürülmektedir. Karganın ağzından peynir düşmüş, şarkısını tilkiye dinlettiğini sanmaktadır. Çocukluğumda köyümüzde bir yaşlı amca vardı: Bilâl amca, o derdi ki: “Kılavuzu karga olanın bayrağı b...lu olur”. Allah kimseyi ve hiçbir toplumu beden, ruh ve akıl sağlığını yitmişlere helâk ettirmesin diyeceğim ama o toplum bu cezayı kendi aklını kullanmadığından dolayı çekiyor ise ne denebilir. Evet, bu çalışma, birlikte yaşamışlığın müşterekliklerine dikkati çekmektedir.

“Mitolojik Şifreler-II” adlı eser ise Anadolu halk kültürü monografisi başlığı altında yapılan araştırmaların yer aldığı ikinci kitaptır. Bu çalışmasında Kalafat, Ön Asya üzerinde gezip gördüğü, araştırma yaptığı yörelerin inançlarına yer vermiş ve bunların üzerinde durmuştur. Bence, sayısız alan araştırması verileri bir araya getirip terkibi bir eser vücuda getirme zamanıdır. Bunun için elinde gerekli ve yeterli bir çalışma modeli de vardır. Belki kimi yerde alt başlıklar açma ihtiyacı olabilir. Ama böyle bir çalışmayı gerçekleştirmek için, esas itibariyle Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri adlı eserinde takip ettiği yol ve yumak teorisi yeterlidir, diye düşünüyorum.

Kalafat, seksene yaklaşan yaşına karşın bıkmadan, usanmadan inançların ardından yürümeyi sürdürmekte, konunun toplum hayatı, birlik ve dirlik açısından ehemmiyetine çeşitli zamanlarda çeşitli açılardan sürekli değinmektedir. Kendisine bu çalışmalarını sürdürmesi yolunda esenlik dolu nice yıllar diliyorum. Bu vesileyle, rahmetli meslektaşımız, değerli insan Erman Artun’u bir kez daha rahmet ile anıyorum. Ruhü şad olsun.